كير آهي جو الله كي قرض ڏئي؟

جامع مسجد رباني، هاءِ وي كالوني،
اسكيم-33، نزد جمالي پُل، كراچي ايسٽ
فون: 0313-2707097

حکمتِ قرآن انسٹیٹیوٹ

حق ۽ واسطا ڪليل

ڪتاب جو نالو: ڪير آهي جو الله کي قرض ڏئي؟

پهريون ڇاپو: 2020ع
ڪمپوزنگ: عبدالله جروار
ڇپيندڙ: ذڪي سنز پرنٽرس، ڪراچي
ڇپائيندڙ : حڪمتِ قرآن انسٽيٽيوٽ، ڪراچي
قيمت : **30**/= رپيا

دعوتي سلسلي جا ڪتابڙا

(1) الله رحمان ۽ رحيم آهي (2) دعوت الي الله (3) منهنجو قرآن تي عمل پورو يا اڌورو؟ (4)۔ هڪ مسلمان جي لاءِ محبت ۽ دوستيءَ جو معيار (5) مسلمان جي حيثيت ۽ منهنجي ذميواري (6) ڪير آهي جو الله کي قرض ڏئي؟ (7) قرآن سمجهي پڙهڻ لازم آهي (8) الله تي ايمان جون عملي صورتون

هي ڪتابڙا ڇپائڻ جي اجازت آهي. سرنديءَ وارن ماڻهن يا مسجد انتظاميه جي پاران نمازين ۾ پاڙيوارن ۾ تقسيم ڪرڻ سان دعوت جي وڏي ديني سرگرمي سرانجام ڏئي سگهبي. ان مقصد جي لاءِ ڪنهن به موضوع جا هڪ سؤ ڪتابڙا هڪ هزار رپين ۾ هيٺين هنڌن تان ملي سگهندا.

استاڪسٽ

- سنڌيڪا اڪيڊمي B-24، نيشنل آٽو پلازه مارسٽن روڊ ڪراچي74400. فون: 021-32737290
- سنڌيڪا بوڪ شاپ: شاپ نمبر5، ميزنائين فلور، حيدرآباد ٽريڊ سينٽر، حيدر چوڪ، 03133692150
- سنڌيڪا بوڪ شاپ، 19 بلديه پلازه گهنٽا گهر چوڪ سکر فون: - 03013431537 03352233803
- سنڌيڪا بوڪ شاپ، جي پي او روڊ پوسٽ آفيس پنيان لاڙڪاڻو فون: 03313480039

حڪمتِ قرآن انسٽيٽيوٽ

جامع مسجد رباني، هاءِ وي ڪالوني،
اسڪيم-33، نزد جمالي پُل، ڪراچي ايسٽ
فون: 2707097-0313

فهرست

پيش لفظ 5
ياد رکڻ جون ڳالهيون 6
الله تعالیٰ کي سھٹو قرض ڏيڻ وارن لاءِ خوشخبري 7
ڪرڻ جا ڪم، آزمائي ڏسو 10
ڳالهه جو تت 11
فائدي وارو واپار 11
جاري رهندڙ صدقو 13
وقت جي اهم ضرورت 14
هڪ سوال 17
ست سؤٹو اجر 17
شيطان جو ڊيڄارڻ 18
الله تعالیٰ جي واٽ ۾ خرچ نه ڪرڻ جو نتيجو 19
پنج اهم نصيحتون 20
صدقو ۽ خيرات ڏيڻ ۾ به وڏيون رڪاوٽون 22
صدقا، قرآني آيتن جي روشنيءَ ۾ 23
نبوي حديثن جي روشنيءَ ۾ صدقن جا قسم 27
صدقي جي لاءِ مددگار مسنون دعائون 32

پيش لفظ

ان ڳالهه تي اسان سڀئي هڪ آهيون ته اسان کي هن دنيا □ جيتريون به نعمتون حاصل آهن سي سڀئي الله□ جون عطا ڪيل آهن. الله تعاليٰ پنهنجون نعمتون خلقت جي فائدي لاءِ دنيا □ يڪسان طرح جوڙيون آهن، جيئن سج جي روشني، هوا، آسمان کان وسندڙ پاڻي، آڪسيجن وغيره جهڙيون نعمتون سڀني کي يڪسان حاصل آهن. الله تعاليٰ وسيلن کي به مشترڪ استعمال لاءِ خلقيو آهي، پر کي ماڻهو طاقت جي بنياد تي، کي ماڻهو محنت جي بنياد تي ڪجهه وڌيڪ مال □ ملڪيت جا مالڪ بڻجي وڃن ٿا. انسان کي حاصل پنهنجي آزاد ارادي جي سگهه سان اهو مال ملڪيت ته حاصل ٿي وڃي ٿو پر قدرت جي پاران هي نظام جوڙيو ويو آهي، ته جن ماڻهن کي گهٽو مليو آهي، اهي به پنهنجي نعمتن جي بدلي آزمايا پيا وڃن ته اهي انهن نعمتن جو حق ڪيئن ٿا ادا ڪن □ جن کي ٿورو حصي □ آيو آهي تن کي به آزمايو پيو وڃي ته اهي انهن نعمتن جي نه هوندي ڪيئن ٿا صبر ڪن؟

جيڪي بظاهر گهٽين نعمتن کان محروم آهن تن کي به الله تعاليٰ پنهنجي رحمت □ مهربانيءَ جا اڪيچار دڳ ڏسي ڇڏيا پر جيڪي گهٽين نعمتن، مال □ ملڪيت جي ججهائيءَ وارا بڻيا، تن کي ان ڳالهه تي آماده ڪيو ته اهي پاڻ کان گهٽ حيثيت وارن ماڻهن جو خيال ڪن ته ان □ انهن جا رتبا مٿاهان ٿيندا، يعني دنيا □ طبقاتي نظام جي وجود جي ڪري جن ماڻهن کي مال □ ملڪيت ججها حاصل ته ٿي ويا پر هاڻي انهن جي آزمائش، تزڪيو □ شخصيت جي ترقي انهيءَ مال ملڪيت جي حقدارن □ تقسيم تي آڌاري وئي آهي. انفاق □ زڪوات جي شڪل □ انهن کي پابند بڻايو ته پنهنجي مال مان هڪ حصو اٿهوند وارن لاءِ به ڪڍن □ ان ڪانسواءِ به صدقا □ خيرات ڪندو رهڻ جي تاڪيد ڪئي. گڏوگڏ الله تعاليٰ جي دين جي سربلنديءَ لاءِ سهٽو قرض ڏيڻ جي صورت □ تمام پلي اجر □ ثواب جي خوشخبري پڻ ٻڌائي ڇڏي. اجا به جيڪي ماڻهو الله جي رزق جي وسيلن جي يڪسان ورهاست واري نظام جي لاءِ جاکوڙيندڙ ماڻهن لاءِ الله تعاليٰ وٽ وڏا مراتب آهن.

الله تعالی کان دعا آهي ته هن ڪتابڙي وسيلي اسان جي دلين □ معاشري جي دٻيل □ پيڙهيل طبقي جي لاءِ محبت پيدا

ڪري □ دين جي راهه □ خرچ ڪرڻ جي لاءِ اسان جي دلين □ جاءِ پيدا ڪري. الله تعالى شال اسان جي هن ڪوشش کي قبول فرمائي. آمين.

ياد رکڻ جون ڳالهيون

يـاد رکـو تـه هيءَ سـوچ تـه "هي مـال ۽ ملڪيت منهنجي آهي"، "مان ان جو مالڪ آهيان"، "مون ڪمـايو آهي" وغـيره، غلط فهميءَ تي آڌاريل سوچون ۽ خيال آهن. قـرآن ڪـريم ۾ فرمايو ويو آهي:

> الَّذِينَ يُقِيمُـونَ الصَّـلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَـاهُمْ يُنفِقُـونَ ۝ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُـونَ حَقًّا لَّهُمْ دَرَجَـاتٌ عِنـدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِـرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝ ﴿الأنفال: 3-4﴾
>
> "اُهي نمـاز پڙهنـدا آهن ۽ جيڪي ڪين رزق ڏنوسـون تنهن مان خرچيندا آهن. اِهي ئي پڪا مؤمن آهن، انهن لاءِ سندن پالڻهار وٽ (وڏا) درجا ۽ بخشش ۽ ڀلائيءَ واري روزي آهي."

رزق جا وسيلا الله تعاليٰ جا خلقيل آهن ۽ اسان کي امانت طور سپرد ٿيا آهن. هاڻي اسان الله تعالى جي راهه ۾ غريبن جي مدد ڪري يا پنهنجو پئسو دين کي مٿاهون رکڻ وارن ڪمن ۾ خرچ ڪري، الله تعالى تي ڪو ٿورو نه ڪري رهيا آهيون، پر سندس ئي ڏنل مال منجهان خرچ ڪري رهيا آهيون جنهن جي بدلي ۾ هو اسان کي تمام ڀلو اجر ۽ ثواب عطا ڪندو.

الله تعاليٰ مومنن کي مال جو مالڪ نه بڻايو آهي پر مومن امين آهن. هي مال ۽ نعمتون انهن وٽ امانت آهن، جيڪي امانتون پنهنجي حقدارن تائين پهچائڻيون آهن. جيئن اولاد ۽ گهر وارا ان جا حقدار آهن، تيئن قرآن ۾ چيو ويو آهي ته اوهان جي مالن ۾ سائلن ۽ محرومن جو حق رکيو ويو آهي. اها حق ادائي نه ٿيندي ته برڪت به نه پوندي.

ٿورو سوچيو، جيڪڏهن هي غريب ۽ مسڪين ماڻهو نه هجن ها ته اسان الله تعالى وٽان ملندڙ اجر ۽ ثواب کان ڪيترو نه محروم رهجي وڃون ها. انهن کي ڏيڻ سان ئي اسان پنهنجي مال کي پاڪ ڪريون ٿا. صدقن ڪانسواءِ زڪوات جهڙو فرض ادا ڪري سگهون ٿا. بجاءِ ان جي جو اهي غريب ۽ مسڪين اسان جا ٿورائتا ٿين، اسان کي انهن جو ٿورائتو هئڻ گهرجي جو انهن جي ڪري ئي اسان کي نيڪين ڪمائڻ جو موقعو مليو آهي.

دين کي مٿاهون رکڻ لاءِ اسان جيڪو به خرچ ڪندا آهيون، الله تعالى انهيءَ کي اسان جي لاءِ جاري رهندڙ صدقو بڻائي ڇڏي ٿو ۽ اسان جي دنيا مان گذاري وڃڻ کان پوءِ به

اسان جي اجر ۽ ثواب ۾ واڌارو ڪندو رهندو آهي.
الله تعالیٰ جو فرمان آهي:
إِنَّ اللّٰهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُم بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ...﴾ ﴿التوبة: 111﴾
“بيشڪ الله تعالیٰ من مسلمانن کان انهن جون جانيون ۽ انهن جو مال ان ڳالهه جي بدلي خريد ڪيو آهي ته انهن کي بهشت ملندو.”

سوچيو، الله تعالیٰ جي انهيءَ حڪم تي عمل ڪرڻ سان سؤ سيڪڙو فائدو ڪنهن کي ٿي رهيو آهي؟ الله تعالیٰ انهيءَ خرچ ڪرڻ جي بدلي ۾ انسان جي ابدي زندگي بهشت جهڙين نعمتن ۾ مٿاهين مرتبي سان نوازي رهيو آهي.

گهڻو ڪري ڏٺو ويو آهي ته ماڻهو غريبن ۽ محتاجن تي ته پوءِ به زڪوات جو ڪو حصو خرچ ڪندا آهن، پر دين کي مٿاهون رکڻ وارن ڪمن ۾، مثال طور ڏهن روپين جو ڪو ديني ڪتابڙو يا 30 روپين جي ڪا تقرير جي سي ڊي خريدڻ وقت چار پيرا سوچيندا آهيون. هن ڪتابڙي ۾ اسان انهيءَ ئي نڪتي کي نروار ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي ته جيئن ماڻهن کي جاري رهندڙ صدقي جي اهميت سمجهه ۾ اچي وڃي ۽ اهي الله تعالیٰ جي دين کي مٿاهون ڪرڻ لاءِ پنهنجي دلين جا دروازا کولين ۽ جاٽي وٺن ته مرندي ئي انسان جي نيڪين جو سلسلو بند ٿي ويندو آهي، پر جاري رهندڙ صدقي وارا جيڪي ڪم انهن ڪيا هئا، تن جو ثواب سندن مرڻ کان پوءِ به انهن کي ملندو رهندو آهي. اهو صدقو اسان کي ان وقت ڪم ايندو جڏهن اسان کي ان جي سخت گهرج هوندي. ان سان گڏوگڏ ان ڳالهه جي سمجهه به اچي وڃي ته الله تعالیٰ جي واٽ ۾ دين کي مٿاهون ڪرڻ جي لاءِ خرچ ڪرڻ سان، انسان الله تعالیٰ جي ويجهن ٻانهن ۾ شامل ٿي ويندو آهي ۽ تنگيءَ بدران ڪشادي روزي ماڻيندو آهي.

ابو هريره ؓ کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو: “الله تعالیٰ فرمائي ٿو ته اي آدم جا اولاد! تون پنهنجي ڪمائيءَ مان خرچ ڪر، مان پنهنجي خزاني مان توکي ڏيندو رهندس.” (بخاري)

الله تعالیٰ کي سهڻو قرض ڏيڻ وارن لاءِ خوشخبري

مَّن ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿البقرة: 245﴾

“توهان ۾ ڪير آهي جيڪو الله تعالى کي سهڻو قـرض ڏئي تـه جـيئن اللـه کيس گهڻـو وڌائي ڪـري موٽـائي ڏئي. گهٽائڻ به اللــه جي اختيــار ۾ آهي ۽ وڌائڻ به، ۽ توهان کي ان ڏانهن ئي موٽي وڃڻو آهي.”

إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللهَ قَرْضًـا حَسَـنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿الحديد: 18﴾

“مردن ۽ زائفن مان جيڪي ماڻهو صدقا ڏينــدڙ آهن ۽ جن الله تعالى کي سهڻو قــرض ڏنــو آهي، تن کي پڪ سان گهڻو وڌائي ڪـري ڏنو وينـدو ۽ انهن لاءِ تمـام ئي ڀلو اجر آهي.”

إِن تُقْرِضُوا اللهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿التغابن: 17﴾

“جيڪڏهن توهان الله تعالى کي سـهڻو قـرض ڏيـو تـه هو توهان کي گهڻـو وڌائي ڪـري ڏينـدو ۽ توهـان جي ڏوهن کي بخشـيندو ۽ اللــه وڏو قــدر ڪنــدڙ ۽ بردبـار آهي.”

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللهَ قَرْضًا حَسَـنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللهِ هُوَ خَيْـرًا وَأَعْظَمَ أَجْـرًا وَاسْـتَغْفِرُوا اللّـهَ إِنَّ اللّـهَ غَفُـورٌ رَّحِيمٌ ﴿المزمل: 20﴾

“۽ نماز قائم ڪريو ۽ زڪوات ادا ڪريو ۽ اللـه تعـالى کي چڱو قـرض ڏينـدا رهـو. جيڪـا بـه توهـان چڱـائي پنهنجي لاءِ اڳتي موڪليندؤ سا الله تعالى وٽ موجــود لهندؤ. اها ئي وڌيڪ ڀلي آهي ۽ ان جو اجـر تمـام وڏو آهي. الله تعالى کان معافي گهرندا رهـو، بيشـڪ اللـه وڏو غفور ۽ رحيم آهي.”

سهڻي قرض جو ڇا مطلب؟

سهڻي قرض جو مطلب آهي نج نيڪيءَ جي بنياد تي ۽ بنا ڪنهن لالچ جي الله تعـالى جـو راضپو حاصـل ڪـرڻ لاءِ، اللـه تعالى جي واٽ ۾ اهو صدقو آهي جيڪـو انسانن کي الله تعاليٰ جي معرفت ۽ الله تعاليٰ سان انهن جو تعلق وڌائڻ جي ڪمن تي خرچ ٿـئي. جيڪـو اللـه تعـاليٰ جي ٻـڌايل دين جي واڌاري، ترقي ۽ هٿي ڏيڻ لاءِ ڏنو وڃي ته جيئن دين معاشـري جي هـر سـطح تي چڱيءَ طـرح سـان وڌي ۽ ويجهي. انهيءَ ۾ انهن ماڻهن جي سهائتا ۽ مدد جيڪي الله جي معرفت کان محـروم آهن ته جيئن ڀلائي ۽ احسان جي ڪمن ذريعي انهن تائين اللـه جي معـرفت ۽ دين جي دعــوت جــو پيغــام پهچي ســگهي.

موجوده دور ۾ دين جي نشر ۽ اشاعت جو ڪم جهڙوڪ قرآن، حديث ۽ ديني ادب تي مبني ڪتابن، ڪتابڙن، پمفليٽن وغيره جي ڇپائي شامل آهي. قرآن کي سمجهڻ ۾ ٻئي ديني مواد تي آڊاريل ڪيسٽن ۽ سي ڊيز تي پئسو خرچ ڪرڻ. ميڊيا تي دين جي تبليغ ۾ واڌاري لاءِ وقت خريد ڪرڻ ۽ انهيءَ تي قرآن ڪريم جو درس ۽ سبق هلائڻ لاءِ پنهنجو مال خرچ ڪرڻ، اهي سمورا قرض حسنه (سهڻي قرض) جا مثال آهن.

ٿورو سوچيو! الله تعالى اسان کان قرض گهري رهيو آهي. سوال هي ٿو پيدا ٿئي ته ڇا الله تعالى کي قرض جي ضرورت آهي؟ ان جو جواب آهي: "بلڪل نه." ياد رکو ته الله تعالى اسان جي مال جو محتاج نه آهي. اهو اسان جي پالڻهار جو اسان مٿان احسان آهي ته جيڪو مال هن پاڻ پنهنجي ٻانهن کي بخشيو آهي، سو ئي مال جڏهن ڪين پنهنجي واٽ ۾ خرچ ڪرڻ لاءِ چوي ٿو ته ان کي پنهنجي مٿان قرض سڏي ٿو.

الله تعاليٰ کي هي ڳالهه پسند آهي ته ان جا پيدا ڪيل اشرف المخلوقات ٻانها انڪار ۽ نافرماني جي ڪري باهه جو ڪاج نه بڻجن. ان ڪري الله تعاليٰ انهن ماڻهن کي جن کي سندس معرفت جو شعور حاصل آهي، ڪونو انصار الله جو سڏ ڏئي ٿو ته الله جي ڪمن ۾ نصرت ڪيو. الله جي معرفت حاصل ڪيل هڪ مومن ٻانهي لاءِ اها سڀ کان وڏي سعادت آهي ته هو انهن ڪمن لاءِ وڌ ۾ وڌ جاني ۽ مالي قرباني ڏئي جيڪي الله جي معرفت ۽ ان جو پيغام ڦهلائڻ لاءِ ٿي رهيا هجن. وڏي ڳالهه آهي ته الله وري ان لاءِ مالي قربانيءَ کي پاڻ ڏي قرض ليکي ٿو.

ٿورو وري به سوچيو، هو اهو قرض ڇو ٿو پيو گهري؟ ان لاءِ ته هو ٻانهن جي ڏنل مال کي گهڻو وڌائي ڪري، هڪ اڻ ڪٽ خزاني جي شڪل ۾، قيامت ۾ انهن کي موٽائي ڏئي. نه رڳو موٽائي ڏئي، پر اڻ ڳڻي اجر ۽ ثواب سان پڻ نوازي ۽ انهيءَ قرض جي بدلي ۾ بهشت جهڙي تمام اوچي ۽ مٿاهين مرتبي جو حقدار بڻائي. سبحان الله! انهيءَ سهڻي قرض کي الله تعالى جي لاءِ ڏيڻ جا ڪي شرط آهن:

- هيءُ قرض تنگي ۽ ڪنجوسيءَ سان نه پر سخاوت ۽ کليل دل سان ڏيڻ گهرجي.
- ڏيکاءَ ۽ ناماچاريءَ جي لاءِ نه، پر رڳو نيت جي سچائيءَ سان ۽ الله تعالى جي راضپي لاءِ ڏيڻ گهرجي.
- ~~ڪنهن دنياوي نفعي يا لالچ جي نيت سان نه پر رڳو آخرت جي اجر ۽ ثواب لاءِ ڏنو وڃي.~~
- الله تعالى جي واٽ ۾ ردي شيءِ نه، پر پنهنجي پياري

۾ پياري شيءِ ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي وڃي.

- ناجائز وسيلن، وياج، رشوت ۽ حرام ڪمائيءَ جي بدران پاڪ ڪمائيءَ مان قرض ڏنو وڃي.
- ڏيڻ واري تي ثورو نه ڄتايو وڃي.

قرآن پاڪ ۾ فرمايو ويو آهي:

“جيڪي ماڻهو الله تعالى کي راضي ڪرڻ لاءِ نيت جي سچائيءَ سان پنهنجو مال خرچ ڪندا آهن تن جو مثال هڪ اهڙي باغ جهڙو آهي جيڪو ڪنهن مٿانهينءَ تي هجي. جڏهن ان مٿان وڏ ڦڙو مينهن وسي ته ٻيڻو ڦر ڏئي ۽ جيڪڏهن وڏ ڦڙو مينهن نه پوي ته ان لاءِ سنهي بوندا ياري ئي ڪافي ٿي وڃي. توهان جيڪو ڪجهه ڪندا آهيو سو سڀ ڪجهه الله تعالى جي نظر ۾ آهي.” (سورة البقره: 265)

نيڪيءَ جو اصل روح ڇا آهي؟

لَن تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنفِقُوا مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

﴿آل‌عمران: 92﴾

“توهان نيڪي (جي اوچي درجي) تي ڪڏهن به پهچي نٿا سگهو جيستائين جو الله تعالى جي واٽ ۾ انهن شين مان خرچ نه ڪندؤ جيڪي توهان کي پياريون آهن ۽ جيڪا به شيءِ توهان خرچ ڪندؤ ته الله تعالى ان کان واقف آهي.”

نيڪيءَ جو اصل روح الله تعالى جي محبت آهي. اهڙي محبت جو خدا تعالى جي رضا جي پيٽ ۾ دنيا جي ڪا به شيءِ پياري نه هجي. جنهن به شيءِ جي محبت ماڻهوءَ جي دل ۾ ايترو ته وڌي وڃي جو هو ان کي الله تعالى جي محبت مٿان قربان نه ڪري سگهي ته پوءِ اها ئي شيءِ ان ماڻهوءَ جو بت آهي جنهن جي اڳيان هو جهڪي پيو آهي. هاڻي جيستائين ماڻهو انهيءَ بت کي ڀڃي ڀورا نه ڪندو تيستائين نيڪيءَ جا دروازا مٿس بند رهندا. مطلب هي آهي ته انسان مڪمل خير، سلامتي ۽ جنت تائين پهچي ئي نٿو سگهي جيستائين هو ڪڏهن نه ڪڏهن پنهنجي پياري شيءِ کي الله تعالى جي واٽ ۾ خرچ نه ڪري.

حضرت انسؓ کان روايت آهي ته حضرت ابو طلحه انصاري مديني جو تمام ئي وڏو مالدار ماڻهو هو. کيس پنهنجي باغن ۾ ملڪيت ۾ سڀ کان وڌيڪ پيارو بيرحاءَ جو باغ هو. اهو باغ مسجد نبويءَ جي سامهون هو. رسول اللهﷺ به ڪڏهن ڪڏهن ان باغ ۾ ويندا هئا ۽ پاڻي پيئندا هئا. هن باغ جي کوهه

جو پاڻي تمام مٺو هو. حضرت انس فرمائين ٿا ته جڏهن هيءَ آيت نازل ٿي: لَن تَنَالُوا الْبِرَّ...الخ، ته حضرت ابوطلحه رسول الله جي خدمت ۾ حاضر ٿيو ۽ عرض ڪيو: “بيرحاء منهنجو سڀ کان وڌيڪ پيارو مال آهي. مان اهو الله تعالى جي واٽ ۾ وقف ڪريان ٿو ته جيئن اهو الله تعالى وٽ مون کي ڪم اچي. سو توهان (ﷺ) کي جتي توهان جو پالڻهار ٻڌائي، اتي استعمال ڪريو.” رسول الله فرمايو: “شاباس! تو تمام سٺو ڪم ڪيو. اهو هڪ فائدي وارو سودو آهي.” پاڻ سڳورن وڌيڪ فرمايو: “مان سمجهان ٿو ته توهان ان کي پنهنجي اٺهوند وارن مٽن مائٽن ۾ ورهائي ڇڏيو.” حضرت ابوطلحه رسول الله جي مشوري کي قبول فرمائيندي اهو باغ پنهنجي مٽن مائٽن ۽ سؤٽن ۾ ورهائي ڇڏيو. انهيءَ باغ جي قيمت جو اندازو ان مان لڳائي سگهجي ٿو ته باغ جو ڇوٿون حصو ڪجهه سالن کان پوءِ هڪ لک درهمن ۾ وڪرو ٿيو. (بخاري ۽ مسلم)

انهيءَ حديث مان خبر پئي ته اٺهوند وارن مائٽ ان کي رڳو الله تعالى جي محبت لاءِ ڏيڻ ڪيترو نه اجر ۽ ثواب جو ڪارڻ آهي.

انهيءَ آيت تي عمل ڪرڻ لاءِ زيد بن حارثه پنهنجو هڪ گهوڙو رسول الله جي خدمت ۾ آڻي حاضر ٿيو ۽ عرض ڪيائين: “مون کي پنهنجي ملڪيت ۾ هي (گهوڙو) سڀ کان وڌيڪ پيارو آهي. هن کي الله تعالى جي واٽ ۾ خرچ ڪرڻ گهران ٿو.” پاڻ سڳورن کانئس اهو قبول فرمايو، پر ان کان وٺي سندس پٽ اسامه کي ڏئي ڇڏيو. زيد بن حارثه انهيءَ تي ٿورو ڏڪارا ٿيا ته منهنجو صدقو موٽي منهنجي ئي گهر آيو آهي. رسول الله ڪين دلداري ڏيندي فرمايو: “الله تعالى توهان جي صدقي کي قبول فرمايو آهي.” (معارف القرآن)

انسان سڀ ڪجهه سانڍي سنڀالي پنهنجي اولاد لاءِ رکندو آهي، جڏهن ته الله تعالى سندس نيڪ نيت جي ڪري دنيا ۾ ئي کيس نوازي ڇڏيو.

انهيءَ حديث مان ڇٽائي ٿئي ٿي ته انسانن جي محبت ۽ جذبن جي قرباني تمام وڏي ڳالهه آهي، پر اهو ئي انسان جو امتحان آهي ته انهن ناتن جي محبت الله تعالى کان اڳتي وڌڻ نه گهرجي.

ڪرڻ جا ڪم، آزمائي ڏسو

1. الله تعالى جي لاءِ پنهنجي وڻندڙ شيءِ ڏئي ڏسو. انهيءَ شيءِ جي محبت توهان جي دل مان نڪري ويندي. مثال

طور ڳَهه ڳَنا بچت رپيا يا بچت پلاٽ، اهي الله تعالى جي لاءِ دين كي مٿاهون كرڻ لاءِ ڏئي ڏسو. توهان ڏسندؤ ته كيئن الله تعالى جي محبت دل ويهجي وجي ٿي مال جي محبت نكري وڃي ٿي.

2. ڇيكا شيءِ جنهن زماني سڀ كان وڌيک اڻ لڀ هوندي آهي، ان جو قدر قيمت به سڀ كان وڌيک ٿي ويندي آهي. اڄ مسلمانن وٽ پئسو به آهي، پر وقت ناهي. ماڻهو خرچ ته كن ٿا، پر دين كي مٿاهون كرڻ لاءِ وقت نٿا كڍن. تنهن كري توهان پنهنجو وقت دين جي كمن لاءِ كڍو. الله تعالى توهان جي وقت تمام گهڻي بركت عطا كري ڇڏيندو.
3. پنهنجون صلاحيتون، وقت، ننڊ آرام الله تعالى لاءِ خرچ كريو ان جي قرباني ڏيو پنهنجي تكليفن تي واويلا كري پنهنجو اجر نه وڃايو.
4. جيكي به نعمتون توهان كي حاصل آهن، تن مان كجهه اسلام جي دعوت كي ڦهلائڻ لاءِ خرچ كريو.
5. پنهنجي اولاد كي دين جي كمن لڳايو، وقف كريو، جيئن بيبي مريم جي ماءُ كيو هو. رڳو انهن جي دنيا، تعليم، ناماچاري مشهوريءَ لاءِ نه، پر آخرت جي كاميابي وڏي مرتبي جي لاءِ به سوچيو. اها اوهان جي پاران پنهنجي اولاد لاءِ اصل سيڙپكاري آهي.
6. جڏهن الله تعالى دين جي كنهن كم كرڻ جي توفيق عطا كري ته ان كي پنهنجي لاءِ ڀاڳ واري ڳالهه سمجهو.
7. مٿي ذكر كيل آيت الله تعالى هيئن نه چيو آهي ته سمورو خدا جي واٽ خرچ كريو، پر "مما" جو لفظ استعمال كري ٻڌائي كئي ته سمورين نعمتن مان كجهه ڀاڱو الله جي واٽ ڏيو، پر اهو جيكو توهان كي گهڻو پيارو هجي. هڪ جاءِ تي چيل آهي ته اوهان كي جيكو بنيادي ضرورتن كان واڌارو آهي، اهو الله جي راهه خرچ كريو.

ڳالهه جو تت

قرآن پاڪ فرمايو ويو آهي:

"نكري پئو، آسانيءَ توڙي ڏكيائيءَ   جهاد كريو الله تعالى جي واٽ پنهنجي مالن پنهنجي جُسن سان. اها ڳالهه توهان لاءِ ڀلي آهي جيكڏهن توهان ڄاڻو." (سورة التوبه:41)

عام طور تي ماڻهو كنهن كي اها شيءِ ڏيندا آهن جنهن

جي ڏيڻ سان انهن کي ڪو نقصان نه پهچي، نه ئي انهن جي فائدن ۾ ڪا ڪوٽ ٿي پئي يا انهن کي ان شيءِ جي ضرورت ئي نه رهي هجي يا وري اها شيءِ پراڻي ٿي وڃڻ سبب نه وڻندي هجي. پر هتي الله تعالى پنهنجي رضامندي حاصل ڪرڻ جو راز ٻڌايو آهي ۽ تاڪيد ڪئي آهي ته نيڪي ڪمائڻ لاءِ ان ڳالهه کان ٻي ڪا واٽ ئي نه آهي ته ڪنهن ماڻهوءَ لاءِ پنهنجي پياري شيءِ ڪنهن کي ڏيڻ بظاهر ڏکي هجي، پر هو الله تعالى جي لاءِ اهو ڪم ڪري وجي. اهو عمل انسان جي نفس جي پاڪائيءَ لاءِ به گهربل آهي.

فائدي وارو واپار

“اي مسلمانؤ! ڇا مان توهان کي اهڙي واپار جو ڏس ڏيان جيڪو توهان کي (آخرت جي) ڏکوئيندڙ عذاب کان ڇوٽڪارو ڏياري؟ (اهو هي آهي ته) ايمان آڻيو الله ۽ ان جي رسول (ﷺ) تي ۽ پنهنجي مالن ۽ جانين سان الله جي واٽ ۾ جهاد ڪريو (سرگرم ٿيو)، اهو ئي (ڪم) توهان جي لاءِ ڀلو آهي جيڪڏهن توهان ڄاڻو. الله تعالى توهان جي گناهن کي معاف ڪندو ۽ توهان کي اهڙن باغن ۾ داخل ڪندو جن جي هيٺان واهيون وهنديون هونديون ۽ هميشه رهڻ واري بهشت ۾ توهان کي تمام ڀلو گهر عطا ڪندو، اها وڏي ڪاميابي آهي. ۽ هو ٻي شيءِ جيڪا توهان گهرو ٿا، سا به توهان کي ڏيندو، (سا آهي دنيا واري زندگيءَ ۾) الله تعالى جي طرفان مدد ۽ جلد ئي حاصل ٿيندڙ سوڀ. اي نبي (ﷺ) ايمان وارن کي ان ڳالهه جي خوشخبري ڏئي ڇڏيو. اي ماڻهؤ! جن ايمان آندو آهي، الله جا مددگار بڻجو جيئن عيسىؑ حوارين کي چيو هو ته ڪير آهي جيڪو الله جي پاسي منهنجو مددگار ٿيندو؟ حوارين جواب ڏنو ته اسان الله جا مددگار آهيون.”
(سورة الصف: 10-14)

هن آيت ۾ اسان مسلمانن کي هڪ اهڙي واپار جي ڳالهه ٻڌائي پئي وڃي جنهن ۾ سؤ سيڪڙو نفعي جي اميد آهي. اڄ جي وقت ۾ دين جي سڀ کان اهم ضرورت ۽ گهرج هيءَ آهي ته هر مسلمان پنهنجي صلاحيتن، پنهنجي مال ۽ مرتبي جو هڪ ڀاڱو پنهنجي طاقت موجب دين کي مٿاهون ڪرڻ ۾ لڳائي. جن کي الله تعالى مال ملڪيت سان نوازيو آهي تن کي گهرجي ته اهي پنهنجو مال دين کي پکيڙڻ ۾ لڳائين.

جنهن کي الله تعالى علم جي دولت سان نوازيو آهي تنهن کي گهرجي ته هو پنهنجو علم ماڻهن ۾ پکيڙي. علم پکيڙڻ هڪ وڏو جاري رهندڙ صدقو آهي جنهن جو اجر ۽ ثواب انسان کي ان جي مرڻ وڃڻ کان پوءِ به ملندو رهندو آهي. ماڻهو پلي هڪ ماڻهو تائين به قرآن جو پيغام پهچائي ٿو، پر هو اندازو نٿو لڳائي سگهي ته انهيءَ هڪ ماڻهوءَ وسيلي، اڳتي ڪيترا ٻيا ماڻهو انهيءَ نفعو ڏيندڙ علم کي حاصل ڪري، ان جي لاءِ اجر ۽ ثواب جو سبب بڻبا.

ابو هريرهؓ کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ فرمايو:

“الله تعالى فرمائي ٿو ته (اي ٻانها) تون منهنجي گهرج وارن ٻانهن تي ۽ دين جي ڪم کي اڳتي وڌائڻ لاءِ خرچ ڪر ته مان توتي خرچ ڪريان.” (بخاري ۽ مسلم)

الله تعالى هڪ جاءِ تي قرآن ڪريم ۾ فرمايو آهي:

“جيڪي ماڻهو الله جي ڪتاب جي تلاوت ڪندا آهن، نماز قائم ڪندا آهن ۽ جيڪو رزق اسان انهن کي ڏنو آهي، ان مان ظاهر ظهور ۽ ڳجهي طرح خرچ ڪندا آهن، پڪ سان اهي اهڙي واپار جا اميدوار آهن جنهن ۾ (انهن کي) گهاٽو بلڪل ئي نه ٿيندو. (انهيءَ واپار ۾) انهن پنهنجو سڀ ڪجهه ان ڪري خرچ ڪيو آهي ته جيئن الله انهن کي ان جو پورو پورو اجر ڏئي ۽ پاڻ وٽان وڌيڪ پنهنجي فضل سان عطا ڪري. بيشڪ الله بخشيندڙ ۽ قدر ڪندڙ آهي.” (سورة فاطر: 29-30)

جاري رهندڙ صدقو

حضرت ابوهريرهؓ کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ فرمايو: “مرڻ کان پوءِ انساني عملن جي ثواب جو سلسلو ڪٽجي ويندو آهي سواءِ ٽن شين جي، جن جو ثواب مري ويل کي پهچندو رهندو آهي. هڪ جاري رهندڙ صدقو، ٻيو ماڻهن کي فائدو ڏيندڙ علم ۽ ٽيون نيڪ اولاد جيڪو پيءُ ماءُ جي لاءِ دعا گهرندو رهندو آهي.“ (مسلم)

(1) جاري رهندڙ صدقو

نيڪي ۽ ڀلائيءَ جو ڪم مثال طور مسجد، ديني مدرسي، اسڪول، مسافرخاني يا اسپتال جي اڏاوت ۽ پاڻي پيارڻ جو بندوبست ڪرڻ، مثال طور کوهه کوٽائڻ، باغ لڳائڻ، واهه کوٽائڻ، غريب شاگردن کي اسڪالرشپ ۽ قرآن ڪريم جو ڪورس ڪرڻ وارن حقدار شاگردن جي لاءِ وظيفو مقرر ڪرڻ (اهي سڀئي عمل جاري رهندڙ صدقو آهن).

(2) ماڻهن کي فائدو ڏيندڙ علم

اهڙا علم جيڪي انسان نفعي بخشي ڪن ٿا، جن سان انسانن جا اهنج دور ٿين ٿا ۽ ماڻهن کي ڀلائي رسي ٿي.

قرآن، حديث ۽ ديني سڌاري جي تعليم. نيڪيءَ جو حڪم ۽ برائيءَ کان روڪڻ. دين جي ڦهلاءَ جو ڪو ڪم، مثال طور قرآن جا ترجما ڦهلائڻ يا ديني ڪتابڙن، ڪتابن ۽ ڪيسٽن يا سي ڊي جي شڪل ۾ قرآن ڪريم ماڻهن تائين پڪيڙڻ جنهن مان هڪ بئي پٺيان ڪيترائي نسل فائدو وٺندا رهن. توهان جي ڏنل نندڙي ڪتابڙي، فهم قرآن جي ڪيسٽ يا سي ڊي وسيلي، يا ڪلب، ميڊيا يا انٽرنيٽ وسيلي يا توهان جي پنهنجي گهرن ۾ قرآن ۽ حديث جي تعليم تي آڌاريل سبقن، قرآن ڪريم جي تفسير جو بندوبست ڪرائڻ وسيلي جيڪڏهن ڪنهن کي هدايت ملي وڃي ته اهو توهان جي لاءِ تمام وڏو جاري رهندڙ صدقو هوندو جنهن جو ثواب توهان کي مرڻ کان پوءِ به ملندو رهندو. انهيءَ ڪري ديني ڪتابڙن، پمفليٽن، ديني موضوعن جي ڪيسٽ، سي ڊي ۽ قرآن ڪورس جي معلومات کي پکيڙڻ ۾ اڳرائي ڪندي، پنهنجي خوش بختي سمجهندي حصو وٺو. ٿي سگهي ٿو ته توهان جي انهيءَ جوش ۽ جذبي ۽ نيڪ نيتي سبب الله تعالى توهان کي هڪ سبق ڏيندڙ ڪان وڌيڪ اجر سان نوازي ڇڏي، جيئن الله تعالى جو فرمان آهي:

> يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴿محمد: 7﴾
>
> “اي ايمان وارؤ! جيڪڏهن توهان الله (جي دين) جي مدد ڪندؤ ته الله تعالى توهان جي مدد ڪندو ۽ توهان جي پيرن کي ڄمائيندو.”

(3) اولاد جي دعا

اولاد جي طرفان پيءُ ماءُ جي لاءِ بخشش جي دعا گهرڻ، انهن جي لاءِ قبر اندر انهن جي درجن جي واڌاري جو سبب بڻجي ٿي.

حضرت انس کان روايت آهي ته رسول الله فرمايو ته ستن نيڪين جو ثواب ٻانهي کي مرڻ کان پوءِ به ملندو رهندو آهي: (هڪ) ماڻهو ڪنهن کي دين جو علم سيکاريو، (ٻيو) ڪو واهه کوٽايو، (ٽيون) کوهه کوٽايو، (چوٿون) باغ لڳايو، (پنجون) مسجد جوڙائي، (ڇهون) قرآن مجيد (جو نسخو وٺي ڪنهن کي) وقف ڪيو، (ستون) اهڙو نيڪ اولاد ڇڏي ويو جيڪو مرڻ کان پوءِ ان جي لاءِ سدائين دعا ڪندو رهندو آهي. (ابن ماجه)

وقت جي اهم ضرورت

اڄ انٽرنيٽ، ٽي وي چينلن، ملٽي ميڊيا ۽ جديد ٽيڪنالاجيءَ کي استعمال ۾ آڻي قرآن جي تعليم کي عام انسانن تائين پهچائڻ جي ضرورت آهي. ان کان سواءِ جوانيءَ ۾ پير پائيندڙ ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين جي لاءِ هفتيوار اسلامي ڪورس ڪرائڻ جي پڻ سخت ضرورت آهي. انهن سمورن ڪمن ۾ پنهنجو وقت، صلاحيتون، مال ۽ ذهانت خرچ ڪرڻ وارا تمام پلي ۾ جاري رهندڙ صدقي جا حقدار بڻبا.

صدقن جي زيان ٿي وڃڻ جون صورتون

الله تعالى جو فرمان آهي:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ (البقرة: 264)

“اي ايمان وارؤ! پنهنجا صدقا ٿورو رکي ۽ ڏکائي ان ماڻهوءَ وانگر ڊوڙ ۾ نه رَلائي ڇڏيو جيڪو پنهنجو مال ماڻهن کي رڳو ڏيکارڻ لاءِ خرچ ڪري ٿو ۽ نه الله تي ايمان رکي ٿو ۽ نه آخرت تي. ان جي خرچ جو مثال ائين آهي جيئن هڪ ڇِپَ هجي جنهن مٿان مٽيءَ جو تهه جمي ويو هجي. پوءِ جڏهن ان مٿان وڏو ڦڙو مينهن وٺو ته سموري مٽي لڙهي وئي ۽ پوءِ رڳو ڇِٽي ۽ صاف ڇِپ ئي رهجي وئي. اهڙا ماڻهو پاڻ وٽ خيرات ڪري جيڪا نيڪي ڪمائين ٿا تنهن مان انهن کي ڪجهه به هٿ نٿو لڳي ۽ ڪافرن کي سڌي واٽ ڏيکارڻ الله تعالى جو دستور نه آهي.”

صدقن جي زيان ٿي وڃڻ جون ٿي صورتون

1. ٿورو جتائڻ

2. ڏڪائڻ
3. ڏيڪاءُ

قرآن مجيد ۾ ٻڌايو ويو آهي ته:

”جيڪي ماڻهو پنهنجي مال کي الله تعالى جي واٽ ۾ خرچ ڪري ٿورو نٿا جتائين ۽ نه ڪِي ڏڪائين ٿا ته انهن جو بدلو انهن جي پالڻهار وٽ آهي ۽ انهن لاءِ ڪنهن قسم جي ڪُٽتي يا ڏک نه آهي.“ (سورة البقره: 262)

”مٺو ڳالهائڻ ۽ ڪنهن جي اڻوندڙ ڳالهه کي درگذر ڪري ڇڏڻ انهيءَ صدقي کان ڀلو آهي جنهن جي پٺيان ايذاءُ هجي. الله تعالى بي پرواهه بردبار آهي.“ (سورة البقره: 263)

انسان غريبن کي صدقو ڏيڻ وقت هيءَ ڳالهه ذهن ۾ رکي ته هي الله تعالى جو احسان آهي جو هن مون کي ڏيڻ وارو بڻايو آهي، وٺڻ وارو نه. ياد رکو ته پنهنجي مٿن مائٽن ۽ غريبن تي خرچ ڪرڻ انهن تي ڪوبه احسان نه آهي. ڇو جو مالوند جي مال ۾ غريب جو به حق آهي ۽ انهن تي خرچ ڪرائي الله تعالى اسان کي هي موقعو ڏئي ٿو ته اسان آخرت لاءِ اجر ۽ ثواب جو سامان ڪاهيون.

الله تعالى جو فرمان آهي: ”سو (اي ايمان وارا) مائٽ کي ان جو حق ادا ڪر ۽ مسڪين ۽ مسافر کي (به ان جو حق ڏي) هي طريقو ڀلو آهي انهن ماڻهن لاءِ جيڪي الله تعالى جو راضپو حاصل ڪرڻ گهرن ٿا ۽ اهي ئي ماڻهو ڪاميابي ماڻيندڙ آهن.“ (سورة الروم: 38)

معنىٰ ته الله تعاليٰ پنهنجي رضا ۽ ماڻهوءَ جي ڪاميابي ڏيڻ ۾ رکي آهي.

هڪ جاءِ تي هيئن به فرمايل آهي ته ”جنهن ڏنو انهيءَ تقويٰ اختيار ڪئي ۽ ان الله جي ٻڌايل ڳالهه جي تصديق ڪئي ته هاڻي انهيءَ جي زندگيءَ ۾ آسانيون پيدا ڪندا ويندا سون پر جنهن بخل ڪيو ۽ وڏائي ڪئي ته انهيءَ الله جي ٻڌايل ڀلي ڳالهه کي ڪوڙو ڪيو ته هاڻي انهيءَ جي زندگيءَ کي ڏکيائي وارو بڻائي ڇڏينداسون، پوءِ جڏهن ڪڏ ۾ ڪرندو ته ڪيس مال نه بچائيندو. (سورة الليل 5-11)

صدقو قبول ٿيڻ جي صورت

صدقو ڏيڻ وقت انسان جي سوچ ڪهڙي هئڻ گهرجي؟ قرآن ڪريم ۾ الله تعالى پنهنجي مؤمن ٻانهن جي ان معاملي

۾ سوچ ڏانهن اشارو ڪندي فرمايو آهي:

“اسان توهان کي رڳو الله تعالى جي مِهرَ ۾ راضپي لاءِ کارائيندا آهيون۔ اسان توهان کان ڪو بدلو نتا گهرون ۽ نه شڪرگذاري (مومنن جو وطيرو هي آهي ته سمجهندا آهن ته) اسان کي ته پنهنجي پالڻهار کان ان ڏينهن جي عذاب جو ڀؤ آهي جيڪو سخت مصيبت جي حالت ۾ تمام ئي ڏکهو ڏينهن هوندو. سو الله تعالى انهن کي انهيءَ ڏينهن جي عذاب کان بچائيندو ۽ انهن کي راحت عطا ڪندو.”

(سورة الدهر: 11-9)

الله تعالى جي راهه ۾ خرچ ڪرڻ جو اصل روح الله تعالى جي رضامنديءَ واري نيت جي سچائي آهي ۾ اها ڳالهه رڳو انهيءَ خرچ ۾ هوندي آهي جيڪو ڳجهي طرح سان ڪيو وڃي.

رسول الله ﷺ فرمايو:

“جنهن ڏيکارڻ لاءِ نماز پڙهي ان شرڪ ڪيو. جنهن ڏيکاءَ لاءِ روزو رکيو ان شرڪ ڪيو. جنهن ڏيکاءَ لاءِ صدقو ڪيو تنهن شرڪ ڪيو.” (احمد)

پياري لاءِ پياري شيءِ

“اي ايمان وارؤ! جيڪي مال توهان ڪمايا آهن ۽ جيڪو ڪجهه اسان توهان لاءِ زمين مان اُپايو آهي، ان مان ڀلو ڀاڱو الله جي واٽ ۾ خرچ ڪريو. ايئن نه ٿئي جو ان جي واٽ ۾ ڏيڻ لاءِ ردي شيءِ ڳولڻ لڳو، جڏهن جو اها ئي شيءِ جيڪڏهن توهان کي ڪو ڏئي ته توهان اها ڪڏهن به وٺڻ پسند نه ڪريو، سواءِ ان جي ته اکيون ٻوٽي ان کي قبول ڪريو.” (سورة البقره: 267)

هن آيت جي روشنيءَ ۾ پنهنجو سڌارو ڪري، ڪرڻ وارا هيٺيان ڪم آهن:

1. فلاحي مقصدن يا ديني مدرسن يا مسجدن ۾ چڱو فرنيچر، پردا يا اي سي ڏسي اسان جي دل خوش ٿي وڃڻ گهرجي. عمدي ڪواليٽيءَ جي ڪا شيءِ صدقو ڏيڻ گهرجي ته جيئن اها نيڪي مرڻ کان پوءِ جاري رهندڙ صدقي ۾ بدلجي وڃي.
2. نوڪرن کي به سٺن ٿانوَن ۾ کاڌو کارايو. پوءِ ڏسو ته الله تعالى ڪيئن ٿو توهان جي رزق ۾ روزيءَ ۾ برڪت عطا ڪري.

3. نوڪرياڻين کي پنهنجا پراڻا ڪپڙا ڏيڻ وقت سالم ۽ صحيح وڳو ڏيو. ادڙيل ۽ ڦاٽل وڳو ڏيڻ کان پاسو ڪريو.
4. انسانن جي ڀلائيءَ جو ڪو ڪم يا دين جي تعليم جيڪڏهن ڪنهن ڪلب يا هوٽل ۾ هجي ته بدگماني ڪرڻ بدران ان اعليٰ ڪم يا دين جي سربلنديءَ کي ڏسندي خوش ٿيو ۽ شڪر ڪريو ته ڪلب ۽ هوٽلون ناچ ۽ موسيقيءَ جي مجلسن ۽ فيشن شوز ڪانسواءِ ڪن هاڪاري ڪمن لاءِ به استعمال ٿي رهيون آهن.
5. عيدن، اهم موقعن ۽ گرمين ۾ گهر اندر ڪم ڪرڻ وارين نوڪرياڻين جي لاءِ دڪاندار وٽان هلڪي ڪوالٽيءَ وارا نه، پر مضبوط ۽ چڱي ڪوالٽيءَ وارا ڪپڙا وٺي انهن کي ڏيو. وٽن هڪ به وڳا ئي ته هوندا آهن جن کي اهي ورائي ورائي ڌوئي استعمال ڪنديون آهن.
6. قربانيءَ واري عيد تي قربانيءَ لاءِ جڏهن جانور وٺو ته عيبدار ۽ گهٽ قيمت وارو جانور وٺڻ تي زور نه ڀريو، جيئن الله تعالى فرمايو آهي: “الله تعالى کي نه انهن جانورن جو گوشت پهچي ٿو ۽ نه انهن جو رت. ڪيس رڳو توهان جي تقوى (دل جو حضور) پهچي ٿي.” (سورة الحج: 37)
7. قرآن مجيد الله جي هدايت ۽ رهبريءَ جو آخري ڪتاب آهي. اهو هدايت جو ڪم پيغمبر ۽ جي ذريعي اسان وٽ پهتو. ان ڪانپوءِ اسان جي مٿان ذميواري آهي ته قرآن مجيد جو ترجمو پنهنجي ٻوليءَ ۾ ڇپائي وڌ کان وڌ ماڻهن کي پهچايون. الله تعاليٰ اسان کي جيڪي هوند واريون نعمتون ڏنيون آهن، انهن جي باقاعدي پڇا ٿيندي. الله جو ڪلام، ان جو ذڪر ۽ ان جا حڪم ماڻهن تائين پهچن، انهيءَ کان وڏي نعمت ڪهڙي ٿيندي. هر مهيني ڏهن ويهن ماڻهن تائين قرآن مجيد جو ترجمو پهچائڻ ڪو وڏو مسئلو ڪونهي. ان مقصد لاءِ دوستن جو گروپ جوڙي ڪم ڪبو ته اجا به وڌيڪ نتيجا ملندا ۽ الله کي انهيءَ کان وڌيڪ سهڻو قرض ٻيو ڪو ٿي سگهي، انهيءَ ڪري ان جون برڪتون به تمام وڏيون هونديون۔

هڪ سوال

جيڪڏهن اسان پنهنجي لاءِ هر شيءِ سٺي ۽ سٺي پسند

ڪندا آهيون ته الله تعالى جي دين جي لاءِ ردي شيءِ ڇو؟

ياد رکو ته وٺڻ واري جي هٿ تي الله جو هٿ هوندو آهي. اسان پاڻ به پنهنجي لاءِ ردي ۽ خراب مال وٺڻ پسند نه ڪندا آهيون. پنهنجي لاءِ پلي ڪوالٽيءَ جي شيءِ ئي پسند ڪندا آهيون. اميرن کي تحفا ڏيڻ وقت اسان ڪيترو احتياط ڪندا آهيون ته انهن جي معيار کان گهٽ ڪا شيءِ انهن کي نه ڏيون.

سوچڻ جي ڳالهه!

اسان الله تعالى جي هٿ تي تحفو رکي رهيا آهيون، سو به ايترو خسيس!؟

ياد رکو، جيڪڏهن اسان جي اندر ايمان جي ٿورڙي به رمق موجود آهي ته اسان کي دين کي اسرندو ۽ ترقي ڪندو ڏسي تمام گهڻي خوشي محسوس ٿيڻ گهرجي، نه ڪِي دل ٻڏڻ لڳي.

جڏهن الله تعاليٰ اسان کي تمام وڏين نعمتن سان نوازيو آهي ته پوءِ ان جي شڪراني طور ڇا الله تعالى ۽ ان جو پسند ڪيل دين اسان جي تمام ڪارائتي صلاحيت، پلي مال، علم ۽ وقت جو حقدار نه آهي؟

ڪنهن ماڻهوءَ مسجد نبويءَ ۾ ڪَتل جو هڪ ڦرهو يا ڪي وڏيڪ ڦرها خيرات طور لٽڪائي ڇڏيا ته جيئن محتاج ماڻهو ان مان کائين. اها ڪتل ڪا سٺي ڪونه هئي. انهيءَ تي رسول الله ﷺ فرمايو: “هي خيرات ڪرڻ وارو ماڻهو جيڪڏهن گهري ها ته ان کان پلي خيرات به ڪري ڇڏي ها.” ان سان گڏوگڏ پاڻ سڳورن ﷺ هيئن به فرمايو ته: “هي خيرات ڪرڻ وارو قيامت جي ڏينهن خراب ڪتل ئي کائيندو. ان کان پوءِ اصحاب سڳورن وٽ جيڪو ڪجهه هوندو هو، ان مان پلي شيءِ چونڊي کٽي ايندا هئا.” (سنن ابن ماجه)

ست سؤڻو اجر

“جيڪي ماڻهو پنهنجو مال الله تعالى جي واٽ ۾ خرچ ڪندا آهن، تنهن خرچ جو مثال اهڙو آهي جهڙو هڪ داڻو پوکيو وڃي ۽ ان مان ست سنگ ڄمن ۽ هر سنگ ۾ سؤ داڻا هجن. اهڙي طرح الله تعالى جنهن عمل کي گهرندو آهي وڌائيندو آهي ۽ هو وڏي ڪشادگي وارو ۽ سڀ ڪجهه ڄاڻيندڙ آهي.” (سورة البقره: 261)

هيءَ اصل ۾ تجربو ڪري ڏسڻ واري شيءِ آهي. الله تعالى جي واٽ ۾ کليل دل سان صدقو ڪرڻ سان مال ۾ برڪت پيدا ٿيندي آهي. برڪت مان مراد آهي غريبن جي مدد ۽ دين جي سربلنديءَ لاءِ خرچ ڪرڻ کان پوءِ جيڪو پيسو

توهـان وٽ بچنـدو، الـلـه تعـالیٰ اهـو توهـان جي زنـدگيءَ جي ضرورتن جو پورائو ڪندڙ ڪري ڇڏيندو ۽ ان کان پوءِ وري اجا به وڌيڪ الله تعالیٰ جي واٽ ۾ خرچ ڪرڻ جي توفيـق ڏينـدو. الله تعـالیٰ جي لاءِ اهـو ڪـو ڏکيـو نـه آهي تـه هـو اسـان جي صدقي کي اهڙي طرح وڌائي جو 100 رپين جي صـدقي جـو اجر وڌائي جو اجر 700هون ڪري موٽائي.

توهان صدقو ڪري هڪ پيرو تجربـو ڪـري ڏسـو تـه اللـه تعالیٰ ڪيئن توهان جو ڏنل مال ٻي ڪنهن شڪل ۾ توهان کي موٽائي ڏئي ٿو. جيئن قرآن ڪريم ۾ فرمايو ويو آهي:

يَمْحَقُ اللهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿البقرة: 276﴾

“اللـه ويـاج جـو ڪـٿيو نـاس ڪنـدو آهي ۽ صـدقن کي وڌائينـدو آهي ۽ اللـه ڪنهن ناشـڪر ۽ گنهگـار سـان محبت ناهي ڪندو.”

شيطان جو ڊيڄارڻ

“شيطان توهـان کي سـڃائيءَ کـان ڊيڄارينـدو آهي ۽ بي حيائيءَ وارو طـرز عمـل اختيـار ڪـرڻ تي اڀارينـدو آهي پر الله تعـالیٰ توهـان کي پنهنجي بخشـش ۽ اميـد ڏياريندو آهي. اللـه تعـالیٰ تمـام ئي ڪشـادگي وارو ۽ ڄاڻـڻ وارو آهي.” (سورة البقره: 268)

جڏهن انسان نيڪي ۽ خير جي ڪمن ۾ مـال خـرچ ڪنـدو آهي ته شيطان ڊيڄاريندو آهي ته سڄو ۽ پينگو ٿي وينـدين پـر جيڪـڏهن ڪنهن بـري ڪم تي خـرچ ڪرڻـو هجي تـه اهـڙن انديشـن کي اوڏو ئي اچڻ نـه ڏينـدو آهي، اجـا بـه انهن بـرن ڪمن کي ايئن ته سنواري ۽ سـهڻو ڪـري پيش ڪنـدو آهي ۽ ان جي لاءِ خواهشن کي ايئن اڀارينـدو آهي جـو انسـان ان لاءِ تمام ڳـري رقم بـه آسـانيءَ سـان کپـائي ڇڏينـدو آهي. انهيءَ ڪري ڏٺو ويو آهي ته ڪنهن فلاحي ڪم، مسـجد، مدرسـي يـا ٻئي ڪنهن خير جي ڪم جي لاءِ پئسـا ڏيڻ جي ڳالهـه اچي تـه عام طرح ماڻهن جي دل سوڙهي ٿي پوندي آهي، پر جيڪڏهن الله تعالیٰ جي نافرمانيءَ وارن ڪمن ۾ خـرچ ڪـرڻ جـو وارو اچي ته پوءِ بي حساب مال کپائڻ ۾ دير ئي نه ڪندا.

رسول اللهﷺ فرمايو:

“صدقا ۽ خيرات مال ۽ دولت کي گُهٽائيندا نه آهن.” (مسلم)

الله تعالى جي واٽ ۾ خرچ نه ڪرڻ جو نتيجو

اسراف (فضول خرچي)

ان جو مطلب آهي پنهنجي مال کي زندگيءَ جي ضرورتن ۾ انهن حدن کان وڌيڪ خرچ ڪرڻ جيستائين شريعت موجب خرچ ڪرڻ ضروري آهي. اسراف يا فضول خرچيءَ جو لفظ عام طرح جائز ڪمن ۾ حد ۽ ضرورت کان وڌيڪ خرچ ڪرڻ لاءِ استعمال ٿيندو آهي. جڏهن ته الله تعالى قرآن ڪريم ۾ اسان کي هدايت ڪرڻ فرمائي آهي:

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿الأعراف: 31﴾

“۽ کائو پيو پر اسراف نه ڪريو. بيشڪ الله تعالى حد کان لنگهي ويندڙن کي پسند نٿو ڪري.”

تبذير

ان جو مطلب آهي بنا ڪنهن ضرورت جي وسيلن کي بيڪار ڪمن ۾ خرچ ڪرڻ. تبذير جو لفظ عام طرح ناجائز ڪمن ۾ خرچ ڪرڻ لاءِ استعمال ڪيو ويندو آهي.

قرآن ڪريم ۾ الله تعالى جو فرمان آهي:

وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿الإسراء: 26﴾

“۽ اڍنگائيءَ سان اجايو نه وڃايو.”

هڪ ٻيءَ جاءِ تي فرمايو ويو:

إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿الإسراء: 27﴾

“بيشڪ اجايو وڃائيندڙ شيطان جا ڀائر آهن ۽ شيطان پنهنجي پالڻهار جو وڏو ناشڪرو آهي.”

ياد رکو، معاشري ۾ جيڪڏهن صدقن کان هٿ روڪيو ويندو ته پوءِ اهو پئسو پلاٽن جي هوس، جاين جي غير ضروري سينگار، دعوتن، عياشين، تفريحن ۽ سامان جي حرص ۾ خرچ ٿيندو. ڪڏيون رسمون موڙن ۽ مينديءَ جهڙين هندن وارين رسمن، لکين روپين جي ٿاهه ٺوهه (Decoration)، چوڪرين جي حد کان وڌيڪ ڏاج، لکين روپين جي وڳن، ڳهن ۽ فرنيچر تي خرچ ٿي ويندو. وڌيڪ هي ته شيطان انسان کي اجاين خرچن ۾ ڦاسائي بي حيائيءَ کي به هٿي ڏيندو آهي جنهن جو سڀ کان وڏو مثال اسان کي اڄ ڪلهه جي شادين

جي رسمن، فيشن شوز، ناچ ۽ موسيقيءَ جي مجلسن، مردن ۽ عورتن جي آزاديءَ سان گڏجي سڏجي محفلن رچائڻ، فلمن، ڊرامن، اشتهارن، غير اسلامي ثقافت جهڙوڪ ويلنٽائن ڊي ۽ نئين سال جي جشنن وغيره ۾ چٽيءَ طرح سان نظر اچي ٿو.

قرآن پاڪ ۾ اچي ٿو:

> “الله توهان کي انصاف ۽ احسان ڪرڻ ۽ مِٽن مائٽن کي ڏيڻ جو حڪم ڏئي ٿو ۽ بي حيائي ۽ مدائي ۽ ڏاڍائيءَ کان جهلي ٿو ۽ توهان کي نصيحت ڪري ٿو ته من توهان نصيحت وٺو.” (الاعراف: 90)

پنج اهم نصيحتون

منافقيءَ کان بچو

الله تعالى جي واٽ ۾ بد دليءَ سان خرچ ڪرڻ منافقت جي نشاني آهي، انهيءَ ڪري ان کان پاڻ کي بچايو. قرآن ڪريم ۾ الله تعالى جو فرمان آهي:

> “انهن ماڻهن جي صدقن جي قبول نه ٿيڻ جو سبب رڳو هيءُ آهي ته انهن الله ۽ سندس رسول (ﷺ) جو انڪار ڪيو ۽ جڏهن نماز لاءِ ايندا آهن ته آرسي ٿي ۽ ٿوٿپائيءَ سان ايندا آهن ۽ جيڪو به (الله جي راهه ۾) خرچ ڪندا آهن ته بد دليءَ سان خرچ ڪندا آهن.” (سورة التوبه:54)

صدقي خيرات کي چَٽي نه سمجهو

الله تعالى جي راهه ۾ جڏهن به ۽ جيڪو ڪجهه به خرچ ڪريو ته ان کي پنهنجي مٿان چٽي نه سمجهو. الله تعالى فرمائي ٿو:

> “انهن بدوين ۾ اهڙا ماڻهو به آهن جيڪي جڏهن الله تعالى جي راهه ۾ خرچ ڪندا آهن ته ان کي پنهنجي مٿان چَٽي سمجهندا آهن.” (سورة التوبه: 98)

صدقي خيرات جو مقصد: الله تعالى جو قرب

جڏهن به خرچ ڪريو ته ان جو مقصد رڳو الله تعالى جو قرب ۽ راضپو هئڻ گهرجي. اهڙي سوچ کي ساراهيندي قرآن ڪريم ۾ فرمايو ويو:

> “۽ (الله جا ٻانها) جيڪو ڪجهه خرچ ڪندا آهن، سو

الله تعالى وٽ ويجهڙائي □ رسول الله□ جي طرفان رحمت جون دعائون وٺڻ جو وسيلو بڻبو آهي. هائو! اهو (عمل) پڪ سان ان (الله) جي ويجهڙائيءَ جو وسيلو آهي □ الله ضرور انهن کي پنهنجي ٻاجهه □ داخل ڪندو. پڪ سان الله درگذر ڪندڙ □ ٻاجهه ڪندڙ آهي.”

(سورة التوبه: 99)

خدا تعالى جي راهه □ خرچ بربادي‌ءَ کان بچائي ٿو

الله تعالى جي راهه □ خرچ نه ڪرڻ انسان کي بربادي‌ءَ ڏانهن وٺي وڃي ٿو. خرچ جا ٻيا رستا اسراف، بي ديني □ مال وڌائڻ جي حرص جا آهن. اهڙن سڀني مقصدن □ ماڻهوءَ جو خسارو آهي. سڀ کان وڏو خسارو هيءُ آهي ته ماڻهوءَ جو الله سان محبت □ رضا جو رستو نٿو جڙي، ان ڪري ماڻهوءَ جي شخصيت جي ڊولپمينٽ هڪ خدا جي محبوب انسان واري نٿي ٿئي، خسارا □ خرابيون زندگي‌ءَ جو روڳ بڻجي وڃن ٿيون بلڪه ماڻهو ڇوري ڇني واري زندگي گذاري ايئن مري وڃي ٿو جو هُن جي پويان ڪوئي هنجون هاري دعائون ڪرڻ وارو به ڪو نه ٿو هجي، ڇاڪاڻ ته هُن پنهنجي پويان ڀلائي‌ءَ جا ڪي ڪم ڇڏيا ئي ناهن جو هُن جي پويان ڪوئي روئي. ان ڪري ئي الله تعالى فرمايو:

“□ الله جي واٽ □ خرچ ڪريو □ پنهنجو پاڻ کي بربادي‌ءَ □ نه وٺي وڃو □ ڀلائي ڪريو، پڪ سان الله ڀلائي ڪرڻ وارن کي پسند ڪندو آهي.” (سورة البقره: 195)

مهلت مان فائدو ماڻيو

الله تعالى فرمائي ٿو:

“□ جيڪو رزق اسان توهان کي ڏنو آهي، ان مان (الله جي واٽ □) خرچ ڪريو ان کان اڳ جو توهان مان ڪنهن جي موت جو وقت اچي وڃي □ ان وقت اهو چوي: اي منهنجا پالڻهار! مون کي ٿوري ٻي به مهلت ڇو نه ڏنئي جو مان صدقو ڏيان ها □ نيڪ عمل ڪرڻ وارن □ شامل ٿيان ها؟ جڏهن ته جيئن ئي ڪنهن جي عملن جي مهلت جو وقت پورو ٿي ويندو آهي ته الله تعالى ان کي وڌيڪ مهلت نه ڏيندو آهي □ جيڪو ڪجهه به توهان ڪريو ٿا، الله تعالى ان کي چڱي‌ءَ طرح ڄاڻي ٿو.” (سورة المنافقون: 10-11)

انسان کي گهرجي ته الله تعالیٰ جي واٽ ۾ خرچ ڪرڻ جي توفيق ملندي ئي خرچ ڪري وٺي ۾ ان جي اجر ۾ ثواب کي پنهنجي لاءِ آخرت جو ذخيرو بڻائي وٺي، ان کان اڳ جو اهو وقت اچي وڃي جنهن جو هيٺ بيان ڪيل حديث ۾ ذڪر ڪيو ويو آهي:

رسول الله ﷺ فرمايو:

“ماڻهو چوندو آهي ته منهنجو مال، منهنجو مال، جڏهن ته تنهنجي مال ۾ تنهنجو ڀاڱو ان کان سواءِ ٻيو ڇا آهي جيڪو تو کائي کپائي ڇڏيو يا ڇوڙي پراڻو ڪري ڇڏيو يا صدقو ڪري اڳتي موڪلي ڇڏيو. ان کانسواءِ ٻيو جيڪو ڪجهه آهي، سو تنهنجي هٿ مان نڪري وڃڻ وارو آهي ۾ تون ان کي ٻين لاءِ ڇڏي هليو ويندين.”
(مسلم)

جيڪو ڪجهه الله تعالیٰ جي واٽ ۾ خرچ ٿي ويو سو ئي بچي ويو. جيڪو اسان وٽ رهجي ويو، تنهن لاءِ به ڪهڙي خبر ته اهو اسان جي ڪم اچي به سگهندو الائي نه. جڏهن ته اسان ان کي سانڍي سنڀاري رکڻ ۾ پنهنجو سگهه ۾ وقت ٻئي وڃائي رهيا آهيون. ان جو لازمي نتيجو هيءُ ٿيندو جو الله تعالیٰ جي اڳيان شرمسار ٿي حاضر ٿيڻو پوندو.

الله تعالیٰ جو فرمان آهي:

“اي ايمان وارؤ! جيڪو(مال) اسان توهان کي ڏنو آهي ان مان ان ڏينهن جي اچڻ کان اڳ خرچ ڪري وٺو، جنهن ۾ نه عملن جو سودو واپار هلندو ۾ نه ئي ياراڻي ۾ ڪا سفارش ڪم ايندي ۾ ڪفر ڪرڻ وارا ماڻهو ئي ظالم آهن.” (سورة البقره: 254)

پيغمبر ﷺ جي هڪ ٻي حديث آهي ته:

“اي خدا جا ٻانهؤ! اوهان جو مال اهو ئي آهي جيڪو اوهان پنهنجي هٿن سان اڳتي موڪلي ڏنو، جيڪو پنهنجي پويان اوهان ڇڏيو، اهو اوهان جو ناهي.”

رسول الله ﷺ جو فرمان آهي:

“ماڻهو پنهنجي زندگيءَ ۾ هڪڙو درهم صدقو ڪري ته اهو ان جي لاءِ ان کان وڌيڪ ڀلو آهي ته موت جي وقت سؤ درهم صدقو ڪري.” (ابوداؤد)

صدقو □ خيرات ڏيڻ □ په وڏيون رڪاوٽون

(1) ڪنجوسي

ان جو مطلب آهي ته ماڻهو مال کي هر وقت ڳڻيندو رهي ته هاڻي هيترو بينڪ بيلنس، هيترو فڪس ڊپازٽ، هيترا پلاٽ؛ اهڙي طرح مال گڏ ڪندو رهڻ □ الله جي واٽ □ خرچ نه ڪرڻ ڪنجوسي آهي.

الله تعالى جو فرمان آهي:

“جنهن (جي زندگيءَ جو مقصد) مال کي ميڙي □ ان جي ڳڻ ڳڻان رهيو آهي. سمجهي ٿو ته سندس مال (مصيبتن کان بچائڻ لاءِ) ساڻس سدائين گڏ رهندو. ائين هرگز نه ٿيندو. ضرور ان کي پرزا پرزا ڪري چڏڻ واري (هلاڪت) □ اڇلايو ويندو □ توکي ڪهڙي خبر ته اها پرزا پرزا ڪري ڇڏڻ واري ڇا آهي؟ اها الله جي (مڪافات واري) پڙڪايل باهه آهي.” (الهمزه: 2-6)

ٻئي هنڌ الله تعاليٰ قرآن مجيد □ هيئن فرمايو آهي:

“جن ماڻهن کي الله تعالى پنهنجي فضل سان مال عطا ڪيو آهي □ اهي ان □ ڪنجوسي ڪن ٿا، سي اهو نه سمجهن ته اها ڪنجوسي انهن جي لاءِ ڀلي آهي پر اها انهن لاءِ تمام بڇڙي آهي. جيڪو (مال □ دولت) اهي ڪنجوسيءَ سان گڏ ڪري رهيا آهن، قيامت جي ڏينهن (اهو ئي مال دولت) انهن جي ڳچيءَ □ ڳٽُ ڪري وڌو ويندو.” (آل عمران: 180)

رسول الله□ فرمايو:

“بهشت □ ٺڳي ڪندڙ ماڻهو داخل نه ٿيندو، نه ٽورو رڪندڙ □ نه ڪنجوس.” (ترمذي)

(2) حرص

حرص □ “لالچ” □ “ڪنجوسي” ٻئي اڇي وڃن ٿا.

قرآن ڪريم □ فرمايو ويو آهي: “□ جن کي پنهنجي نفس جي حرص کان بچايو ويو سي ئي نجات وارا آهن.” (الحشر:9)

رسول الله□ فرمايو: “حرص □ ايمان ڪڏهن به ڪنهن

ماڻهوءَ ۽ هڪ ئي وقت گڏ نٿا ٿي سگهن.” (نسائي)

ڪنجوسي ۽ حرص انسان کي “مالي جهاد” ۽ خدا تعالى جي راهه ۾ خرچ ڪرڻ کان روڪيندا آهن. انسان سمجهندو آهي ته جيڪڏهن مون الله جي راهه ۾ مال ڏنو ته سڄو ٿي ويندس. اهڙي طرح هو پنهنجو پاڻ کي تمام وڏي اجر ۽ ثواب کان محروم ڪري ڇڏي ٿو. ڪنجوسي منافقت جي نشاني آهي ۽ انهيءَ بيماريءَ ۾ قاتل ماڻهو نه رڳو جهاد بالنفس پر جهاد بالمال جهڙي ڀلائيءَ کان به محروم ٿي وڃي ٿو.

ڪي ماڻهو فيملي ڪلچر جو شڪار ٿي خدائي ڪمن تي خرچ نه ڪندا آهن. انهن جي سڄي سوچ اولاد جي لاءِ شين جو وڏو ورثو ڇڏڻ تي هوندي آهي، انهن جي لاءِ فڪرمندي ضرور ڪريو پر اولاد جي ڀلي پرورش ۽ ڀلي تعليم تربيت ئي وڏ ورثو آهي. ان صلاحيت جي بنياد تي نوجوانن کي پنهنجي همت ۽ ڪمائي سان سڄي زندگي جا موقعا حاصل آهن. جنهن الله جي رضا خاطر اوهان خرچ ڪيو ٿا اهو الله اوهان جي اولاد لاءِ پرجهلو ۽ رفيق رهي ٿو.

صدقا، قرآني آيتن جي روشنيءَ ۾

- “هي الله جو ڪتاب آهي، هن ۾ ڪوبه شڪ نه آهي. هدايت آهي انهن پرهيزگارن لاءِ جيڪي اڻ ڏٺي تي ايمان آڻيندا آهن، نماز قائم ڪندا آهن ۽ جيڪو رزق اسان انهن کي ڏنو آهي، تنهن مان خرچ ڪندا آهن.” (سورة البقره: 2-3)

مٿي قران متقي ۽ پرهيزگار لاءِ ٻڌايو آهي ته اهي الله جي ڏنل رزق مان خرچ ڪندا آهن.

- “نيڪي هيءَ نه آهي ته توهان پنهنجي منهن کي اولهه ڏانهن ڦيرايو يا اوڀر ڏانهن . نيڪي هيءَ آهي ته ماڻهو الله کي ۽ آخرت جي ڏينهن يعني قيامت ۽ ملائڪن کي ۽ الله تعالى جي نازل ڪيل ڪتابن ۽ ان جي پيغمبرن کي دل سان مڃي ۽ الله جي محبت ۾ پنهنجو وڻندڙ مال مٽن مائٽن ۽ يتيمن تي ۽ مسڪينن ۽ مسافرن تي ۽ مدد لاءِ هٿ ڊگهيرينڌڙن تي ۽ غلامن کي آزاد ڪرائڻ تي خرچ ڪري، نماز قائم ڪري ۽ زڪواة ادا ڪري...”

(سورة البقره: 177)

مٿي قرآن ٻڌايو آهي ته نيڪي رڳو قبلي جو تعين ناهي پر قبلي نما آهي يعني جيڪو قبلي جو مالڪ آهي ۽ ان جي رضا جا ڪم قرآن ٻڌايا آهن:

- “۽ الله جي واٽ ۾ خرچيو ۽ (پاڻ کي) پنهنجي هٿن سان هلاڪت ۾ نه وجهو، ۽ چڱائي ڪريو، ڇوته الله چڱائي ڪندڙن

کي دوست رکندو آهي.” (سورة البقره:195)

مٿي ٻڌايل آهي ته جيڪو ڏيندؤ اهو ئي لهندؤ، هن دنيا ۾ به ۽ آخرت ۾ به.

- “(اي پيغمبر) توکان پڇن ٿا ته (اُهي) ڇا خرچين؟ (کين) چؤ ته جيڪو مال خرچيو سو ماءُ پيءُ ۽ مائٽن ۽ ڇورن (ٻارن) ۽ مسڪينن ۽ مسافرن کي (ڏيڻ) جڳائي، ۽ جيڪا چڱائي ڪندؤ (سا لهندؤ) ڇوته الله اُن کي ڄاڻندڙ آهي.” (سورة البقره: 215)

مٿي ٻڌايل آهي ته ٻين سان چڱائي ڪندؤ ته اوهان به چڱائي لهندؤ ڇوته چڱاين جي اوهان جي زندگيءَ کي به ضرورت آهي.

- ”۽ توکان پڇن ٿا ته (اُهي) ڇا خرچين، چؤ ته (گهرج کان وڌيڪ جيڪو به اٿوَ سو الله جي راهه ۾ خرچيو) اهڙيءَ طرح الله اوهان لاءِ آيتون بيان ڪندو آهي ته مانَ اوهين ڌيان رکو.”

(سورة البقره:219)

مٿي ضرورت کان واڌو مال خرچ ڪرڻ جو حڪم آهي، ڇو ته مسلمان شخص مال جو مالڪ ناهي پر اهو امين آهي. امين جو ڪم آهي امانت حقدارن تائين پهچائي.

- “۽ (اي مسلمانؤ) جيڪي اوهان مال خرچيو يا باس باسيو تنهن کي الله ڄاڻندو آهي، ۽ ظالمن جو ڪو مددگار نه آهي.” (سورة البقره:270)

الله جي راهه ۾ خرچ ڪرڻ جو طئي ڪرڻ يا باس باسڻ کان پوءِ ڦري وڃڻ ڏاڍائي آهي ۽ الله کي ڏاڍائي پسند ڪونهي، ان صورت ۾ اوهان الله جي مهربانين واري قانون کان محروم ٿا رهو.

- “جيڪڏهن خيراتون پڌريون ڪري ڏيندؤ ته اُهي (ڪهڙيون نه) چڱيون آهن ۽ جيڪڏهن اُنهن کي ڳجهو ڪندؤ ۽ اُهي محتاجن کي ڏيندؤ ته اُهي اوهان لاءِ (ويتر) ڀليون آهن، ۽ الله اوهان جا ڪي گناهه اوهان کان ميٽيندو، ۽ جيڪي اوهان ڪندا آهيو تنهن جي الله خبر رکندڙ آهي.” (سورة البقره:271)

مٿي ٻڌايل آهي ته الله جي راهه ۾ خرچ ڪرڻ سان انسان جون خطائون به معاف ٿين ٿيون.

- “(اي پيغمبر) توتي اُنهن (ڪافرن) کي هدايت (يعني دل ۾ اثر پيدا) ڪرڻ لازم نه آهي پر الله جنهن کي گهرندو آهي تنهن کي هدايت ڪندو آهي ۽ جيڪي ڪجهه مال خرچيندا آهيو سو اوهان جي جند لاءِ آهي، ۽ الله جي رضا ۽ محبوبيت طلبڻ کانسواءِ (اوهين) خرچ نه ڪريو، ۽ جيڪي

ڪجهه مال خرچيو (اُن جو ثواب) اوهان کي پورو ڏبو ۽ اوهان تي ظلم نه ڪبو.” (سورة البقره:272)

مٿي ٻڌايل آهي ته جڏهن اوهان اهڙي طرح خرچ ڪندؤ ان جو بدلو اوهان کي ضرور ملندو ۽ الله بدلي ڏيڻ ۾ ناانصافي نه ڪندو آهي.

- “جيڪي پنهنجا مال رات جو ۽ ڏينهن جو ڳجهو ۽ پڌرو خرچيندا آهن تن لاءِ سندن پالڻهار وٽ اجر آهي، ۽ نه ڪِي کين ڪو ڀؤ آهي ۽ نه ڪِي اُهي غمگين رهندا.” (سورة البقره:274)

مٿي ٻڌايل آهي ته جيڪي اڻ ميو خرچ ڪن ٿا انهن جي زندگي خوف ۽ غمگينيءَ واري نه گذرندي.

- “اُهي صابر ۽ سَچا ۽ تابعداري ڪندڙ ۽ سخي (الله جي واٽ ۾ خرچ ڪرڻ وارا آهن) ۽ پريات جو (اٿي الله تعالى کان) بخشش گهرندڙ آهن.” (سورة آل عمران:17)

سچن ايمان وارن لاءِ سخيءَ جو شرط ٻڌايل آهي.

- “جيڪي سُک ۽ ڏک ۾ (الله ڪارڻ) خرچيندا آهن ۽ ڪاوڙ کي ڪائيندڙ ۽ ماڻهن (جي ڏوھه) کان ٽارو ڪندڙ آهن، ۽ الله ڀلارن کي دوست رکندو آهي.” (سورة آل عمران:134)

مٿي الله پنهنجو دوست معاف ڪندڙ ۽ سخيءَ کي ٻڌائي ٿو.

- “۽ جيڪي الله پنهنجي فضل سان کين ڏنو آهي، تنهن ۾ جيڪي بخل ڪن سي (اِئين) نه سمجهن ته اُهو (بُخل) کين ڪو چڱو آهي، بلڪ اُهو انهن لاءِ بڇڙو آهي، جنهن شيء جو بخل ڪيائون سا قيامت جي ڏينهن ڳٽ ڪري وڌي ويندن ۽ آسمانن ۽ زمين جي ميراث الله جي آهي، ۽ جيڪي ڪندا آهيو تنهن جي الله خبر رکندڙ آهي.” (سورة آل عمران:180)

مٿي بخل جي بڇڙاين کان خبردار ڪيو ويو آهي.

- “(اهي آهن) پڪا مؤمن جيڪي توڏانهن نازل ڪيو ويو تنهن کي ۽ جيڪي توکان اڳ نازل ڪيو ويو تنهن کي مڃيندا آهن ۽ نماز پڙهندڙ ۽ زڪواة ڏيندڙ ۽ الله ۽ قيامت جي ڏينهن کي مڃيندڙ آهن، سگهوئي انهن کي وڏو اجر ڏينداسون۔“ (سورة النساءَ:162)

مٿي وڏي اجر وارن جون نشانيون ٻڌايون ويون آهن.

- “۽ جن پنهنجي پالڻهار جي رضامندي حاصل ڪرڻ لاءِ صبر ڪيو ۽ نماز پڙهي ۽ جيڪي کين روزي ڏني سون تنهن مان ڳجهو ۽ پڌرو خرچيائون ۽ چڱاين سان مدايون ٽاريندا آهن، تن لاءِ آخرت جو گهر آهي.” (سورة الرعد: 22)

مٿي سخيءَ جي لاءِ آخرت جي گهر جو واعدو ڪيل آهي.

- “(اي پيغمبر) ۽ انهن عـاجزي كنـدڙن كي خوشـخبري ڏي، جن جـون دليـون جـڏهن اللـه كي يـاد كبـو آهي (تـڏهن) ڏڪنديون آهن ۽ (پڻ انهن ماڻهن كي جو) جيكي متن آيـو تنهن تي صبر كندڙ اهن ۽ نمـاز پڙهنـدڙ آهن ۽ كين جيكـا روزي ڏني سـون تنهن مـان خرچينـدا آهن.” (سـورة الحج: 35)

مـتي اللـه مـومنن ۽ سـخيءَ كي ڳـڻـائي ٿو ۽ انهن كي زندگيءَ ۾ پنهنجي پيغمبر كان خوشخبري ڏياري ٿو.

- “۽ جـڏهن كين (هيءُ قـرآن) پـڙهي ٻـڌائبو آهي (تـڏهن) چوندا آهن ته اُن تي ايمان آندوسون، بيشڪ اُهو اسان جي پالڻهار وٽان سـچو آهي، بيشـڪ اسـان اُن (جي نـازل ٿيڻ) كان اڳيئي مُسلمان هئاسون. اِهي اُهي آهن جن كي سندن اجر ٻه ڀيرا ڏبو، انهي كري جو صبر كيائون ۽ مدائيءَ كي چڱـائيءَ سـان ٽارينـدا آهن ۽ جيكـا كين روزي ڏني اٿئـون تنهن مان خرچيندا آهن.” (سورة القصص: 53-54)

مٿي مسلماني خرچ كـرڻ سـان وابسـته ٻـڌايل آهي ۽ انهن كي ٻه ڀيرا اجر جي خوشخبري ڏنل آهي.

- “هي آيتون حِكمت واري كتاب جون آهن، (جو) هـدايت ۽ ٻاجهه انهن ڀلارن لاءِ آهي جيكي نماز پڙهندا آهن ۽ زكـوٰة ڏيندا آهن ۽ اُهي آخرت تي ويساهه (به) ركندا آهن.” (سورة لقمان: 2-4)

مٿي سخيءَ كي ڀلارن ۾ انهن ۾ شمار كيو ويو آهي.

- “سندن پاسا سمهڻ جي هنـڌ كـان الـڳ ٿي پنهنجي پالڻهـار كي خـوف ۽ اُميـد سـان سـڏيندا آهن، ۽ جيكـا كين روزي ڏني سون تنهن مان خرچيندا آهن.” (سورة السجده: 16)

مٿي ٻڌايو ويو آهي ته رات جو جاڳي سبحان كي يـاد كندڙ لازمي طرح سخي به هوندا آهن.

- “۽ (اُنهن لاءِ به) جيكي وڏن گناهن ۽ بي حيائين كان پاسو كن ٿا ۽ جيكڏهن كاوڙبا آهن (تڏهن) اُهي بخشـيندا آهن. ۽ جن پنهنجي پالڻهـار جـو حُكم مجيـو ۽ نمـاز پـڙهي، ۽ سـندن كم پـاڻ ۾ صـلاح سـان هونـدو آهي، ۽ جيكي كين رزق ڏنوسون تنهن مان خرچيندا آهن.” (سورة الشورى: 37-38)

الله جتي به ڀلن جون خوبيـون ٻـڌائي ٿـو اتي سـخيءَ كي ضرور شامل كري ٿو.

- “ٻوءِ ماڻهوءَ كي جڏهن سندس پالڻهـار (هن طـرح) پركينـدو آهي جو اُن كي مانوارو كنـدو آهي ۽ نعمت ڏينـدو اٿس، تـه چونـدو آهي تـه منهنجي پالڻهـار مـون كي نوازيـو. ۽ جـڏهن كيس (ٻيءَ طرح هـيئن) پركينـدو آهي جـو مٿس روزي تنـگ

ڪندو آهي تـه چونـدو آهي تـه منهنجي پالڻهـار مـون کي بي مانو ڪيو. (هرگز) ائين نه آهي بلڪ چوري ٻار کي تعظيم نه ڏيندا آهيو ۽ نه ڪِي مسڪينن جي ڪـارائڻ تي هڪ ٻـئي کي رغبت ڏياريندا آهيو. ۽ مُئن جو مال سموروئي ڳڙڪائي ويندا آهيو. ۽ گهڻي پيار سان مال کي پيـارو رکنـدا آهيـو.” (سـورة الفجر: 15-20)

مٿي الله تعاليٰ يتيمن جي سنڀال نه ڪـرڻ، مسـڪينن کي نه کارائڻ ۽ مال جي محبت ۽ قاسي وجڻ جا نتيجا ٻڌايا آهن.

- “پوءِ (ماڻهو) چاڙهي چڙهي نه سگهيو ۽ خـبر اٿـئي تـه اهـا چاڙهي چڙهڻ ڇـا آهي؟ ٻـانهو آجـو ڪـرڻ آهي يـا بُـک جي ڏينهن ۾ ڪاڏو کارائڻ (آهي). مائٽيءَ واري ڇوري ٻار کي يـا مٽيءَ ۾ رُلندڙ محتاج کي.” (سورة البلد: 11-16)

مـٿي ٻـڌايل آهي تـه مٿـانهن مـرتبن تي پهچڻ لاءِ جيڪـا چاڙهي چڙهڻي آهي ته ان ۾ انسانيت جي وڏن ڪمن تي خرچ ڪـرڻو آهي.

- “پـوءِ اوهـان کي ٻاهـه کـان ڊيڄـاريم ڇـا جـيڪي ڪـري ٿي. (اهڙي) وڏي نڀاڳي ڪانسواءِ (ٻيو) ڪـو اُن ۾ ڪـونه گهڙنـدو، جنهن (اسلام کي) ڪوڙ ڄاتو ۽ ڦيرو ڏنو. ۽ اُن (باهه) کـان انهي وڏي پرهيزگـار کي پاسـي ڪبـو. جيڪـو پنهنجـو مـال (اللـه جي واٽ ۾) ڏئي ٿـو تـه پـاڪ ٿـئي. ۽ مٿس اهـڙي ڪنهن جـو ڪـو احسـان ٿيـل نـه آهي جـو بـدلو ڏجي. پـر پنهنجي تمام مٿاهين پالڻهـار جي رضـامندي طلبڻ لاءِ (ڏئي ٿو). ۽ ضرور جلد خوش ٿيندو.” (سورة اليل: 14-21)

مٿي ٻڌايل آهي ته مال الله جي لاءِ خرچ ڪندڙ کـان ٻاهـه کي ٽاريو ويندو ۽ مال ڏيڻ سان ماڻهو پاڪ ۽ شفاف ٿئي ٿو ۽ ان جي بدلي ۾ خدا هُن جي خوشيءَ جا سامان جوڙي ٿو.

- “تنهن ڪـري يـتيم تي تـون ڏاڍ نـه ڪـر ۽ سُـوالي کي نـه جهڻڪ.” (سورة الضحى: 10-11)
- “(اي پيغمـبر) انهيءَ کي ڏٺيءِ ڇـا جيڪـو عملن جي بـدلي ملڻ کي ڪوڙ ڀانئيندو آهي. پوءِ اهو آهي جو ڇوري ٻـار کي ڌِڪينـــدو آهي. ۽ (ڪنهن کي) مســڪين جي کـــارائڻ تي رغبت نه ڏياريندو آهي. پوءِ اهڙن نمازين لاءِ جهنم جي ويل وادي آهي. “ (سورة: الماعون: 1-3)

مٿي ٻـڌايل آهي تـه نمـاز بـه انهن جي قبـول آهي جيڪي انسانيت جا ڪم ڪن، انسانن جي مـدد ڪن، جيڪي اهي ڪم نٿا ڪن اهڙن نمازين جي لاءِ جهنم جي ويل وادي آهي.

نبوي حديثن جي روشنيءَ ۾ صدقن جا

قسم

پنهنجو خزانو الله تعالى وٽ جمع ڪرايو

رسول اللهﷺجن فرمايو: "الله تعالى فرمائي ٿو ته اي آدم جا پٽ، تون پنهنجو خزانو مون وٽ جمع ڪري مطمئن ٿي وڃ. ان کي نه باهه لڳڻ جو ڀؤ، نه پاڻيءَ ۾ ٻڏڻ جو انديشو ۽ نه ئي ڪنهن چور جي چوريءَ جو ڊپ. مون وٽ رکيل هي خزانو مان توکي ان ڏينهن پوري جو پورو ڏئي ڇڏيندس جڏهن توکي ان جي تمام گهڻي ضرورت هوندي." (طبراني)

مٿيون هٿ هيٺئين هٿ کان ڀلو آهي

ابوهريرهؓ کان روايت آهي ته رسول اللهﷺجن فرمايو: "مٿيون هٿ هيٺئين هٿ کان ڀلو آهي ۽ خرچ جي شروعات انهن ماڻهن کان ڪر جن جي سار سنڀال جو تون ذميوار آهين ۽ ڀلي ۾ ڀلو صدقو اهو آهي جو غنى (بي نيازي) کان پوءِ هجي ۽ جيڪو سوال (ڪرڻ) يا حرام (مال کائڻ) کان بچڻ جي ڪوشش ڪري ٿو ته الله ان کي بچائي وٺي ٿو ۽ جيڪو بي نيازي گهري ٿو ته الله ان کي غنى ڏئي بي نياز ڪري ڇڏي ٿو." (بخاري)

صدقو ڏيڻ وارو الله جي ڇانوَ ۾ هوندو

رسول اللهﷺ فرمايو: "قيامت جي ڏينهن حساب ڪتاب جي ختم ٿيڻ تائين صدقو ڪرڻ وارو پنهنجي صدقي جي ڇانوَ ۾ رهندو." (مسند احمد)

صدقو جهنم جي باهه کان بچاءَ جو وسيلو

ابوبڪرؓ چوي ٿو ته مون مسجد نبويءَ جي منبر تي رسول اللهﷺجن کي هيءُ چوندي ٻڌو: "اي ماڻهؤ! جهنم جي باهه کان بچو، پوءِ ڀلي توهان وٽ کارڪ (کٽل) جو اڌ ٽڪرو ئي ڇو نه هجي، سو به ڏئي باهه کان بچو. ڇو جو صدقو انسان جي ڏنگائيءَ کي ختم ڪندو آهي، بڇڙي موت مرڻ کان بچائيندو آهي ۽ بکئي جو پيٽ ڀريندو آهي." (ابو يعلى و بزار)

الله تعالى رڳو حلال مال کي قبوليندو آهي

ابو هريرهؓ کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ فرمايو: "جيڪو ماڻهو کارڪ جي ڳڙي جيتري مُلهه يا ان جي برابر ڪا شيءِ صدقو ڪندو ۽ اهو حلال ڪمائيءَ مان هوندو، ۽ الله

تعالى حلال ۾ جائز ڪمائي ئي قبوليندو آهي، ته الله تعالى ان جي انهيءَ پاڪ صدقي کي سڄي هٿ ۾ وٺندو، پوءِ ان کي وڌائيندو رهندو جيئن توهان پنهنجي جانورن جي ڦرن کي پاليندا ۽ وڌائيندا آهيو، ايتري تائين جو ٿورڙو پاڪ صدقو جبل جيڏو ٿي ويندو.” هڪ ٻي روايت ۾ آهي ته: “جيڪڏهن ڪنهن هڪ ڳرهه به صدقو ڪيو ته اهو احد جبل جيترو ٿي ويندو.” (بخاري و مسلم)

ٻن ماڻهن تي ريس ڪرڻ جائز آهي

رسول اللهﷺ جن فرمايو: “ٻن ماڻهن تي ريس ڪرڻ جائز آهي. هڪ اهو جنهن کي الله تعالى مال ڏنو ۽ هو اهو الله جي واٽ ۾ خرچ ڪري ٿو ۽ ٻيو اهو جنهن کي الله تعالى حڪمت ڏني جنهن سان هو فيصلا ڪري ٿو ۽ ماڻهن کي ان جي تعليم ڏئي ٿو.” (بخاري)

صدقو ڀلائيءَ جو سبب آهي

ابو امامهؓ کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ فرمايو: “اي آدم جا اولاد! ضرورت کان وڌيڪ مال کي (الله جي واٽ ۾) خرچ ڪرڻ تنهنجي لاءِ ڀلو آهي ۽ ضرورت کان وڌيڪ مال کي (الله جي واٽ ۾ خرچ ڪرڻ کان) روڪي رکڻ تنهنجي لاءِ بڇڙو آهي ۽ (جڏهن ته) ضرورت جيترو خرچ ڪرڻ بابت تنهنجي مٿان ڪا ميار نه آهي. (۽ ياد رک) خرچ ڪرڻ جي شروعات پنهنجي ڪٽنب کان ڪر.” (مسلم)

مؤمن ڪنجوس نه هوندو آهي

رسول اللهﷺ فرمايو: “هڪ مؤمن ٻانهي ۾ ٻه اوگڻ گڏ نٿا ٿي سگهن: ڪنجوسي ۽ بداخلاقي.”

اجر جي لحاظ کان ڀلي ۾ ڀلو صدقو

ابوهريرهؓ کان روايت آهي ته هڪ ماڻهوءَ پڇيو: “اي الله جا رسولﷺ اجر جي لحاظ کان ڪهڙو صدقو وڏو آهي؟” پاڻ سڳورنﷺ فرمايو: “تون صدقو ڪرين جڏهن ته تون صحتمند هجين، (مال گڏ ڪرڻ جو) حرص هجئي، سچائيءَ کان ڊڄندو هجين ۽ دولت جي اميد رکندو هجين ۽ ٻُڌ، (الله جي راهه ۾ خرچ ڪرڻ ۾) سُستي نه ڪر، ايئن نه ٿئي جو جڏهن ساهه نڙگهٽ تي اچي پهچي ۽ پوءِ تون چوڻ لڳين ته فلاڻي ماڻهوءَ کي هيترو ڏيو، فلاڻي کي هيترو ڏيو؛ جڏهن ته هاڻي اهو مال ته فلاڻي جو ٿي ويو.” (ابوداؤد)

انفاق جو آخرت ۾ اجر

رسول اللهﷺ فرمايو: “قيامت جي ڏينهن مؤمن جو پاڇولو ان جو صدقو ۽ (الله جي واٽ ۾ ڪيل) خرچ هوندو.” (احمد)

ڪنجوسي بڇڙو اوگڻ

ابوهريرهؓ کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ فرمايو: “ماڻهوءَ ۾ به تمام بڇڙا اوگڻ آهن؛ (هڪڙو) تمام گهٽي ڪنجوسي ۽ (ٻيو) تمام گهٽي بزدلي.” (ابوداؤد)

خرچ ڪرڻ ۾ وچٿري واٽ

رسول اللهﷺ فرمايو: “پلو صدقو اهو آهي جيڪو ماڻهوءَ جي غني (ٻين جي محتاجيءَ کان آجو) هئڻ کي برقرار رکي.” (طبراني)

گهر وارن تي خرچ

عبدالله بن مسعودؓ کان روايت آهي ته رسول اللهﷺ فرمايو: “جڏهن ڪو مسلمان پنهنجي گهر وارن تي خرچ ڪندو آهي ۽ ان تي ثواب جي اميد به رکندو آهي ته اهو عمل ان لاءِ صدقو ٿيندو.” (بخاري)

مٽن مائٽن کي صدقو ڏيڻ تي ٻيڻو اجر

رسول اللهﷺ فرمايو: “ڪنهن ڏارئي مسڪين کي الله جي رضا لاءِ ڪجهه ڏيڻ رڳو صدقو آهي ۽ پنهنجي ڪنهن (ضرورتمند) مائٽ کي الله تعالىٰ جي رضا لاءِ ڪجهه ڏيڻ ۾ به پاسائون ۾ ٻن طرحن جو ثواب آهي: هڪ هي ته اهو صدقو آهي ۽ ٻيو هي ته اها صله رحمي آهي.” (ترمذي)

پلي ۾ پلو صدقو

رسول اللهﷺ فرمايو: “پلي ۾ پلو صدقو اهو آهي جيڪو سگهه موجب هجي ۽ خرچ جي شروعات پنهنجي ڪفالت هيٺ آيل فردن کان ڪرڻ (يعني پنهنجي ڪٽنب کان).” (بخاري)

الله تعالىٰ رڳو پاڪ مال کي قبولي ٿو

رسول اللهﷺ فرمايو: “الله تعالىٰ رڳو پاڪ ۽ طيب مال جو خرچ ڪرڻ ئي قبوليندو آهي.” (مسلم)

صدقو ڪرڻ وارو نقصان کان محفوظ

رسول اللهﷺ فرمايو: “ڪعبي جي رب جو قسم! اهي ماڻهو نقصان ۾ آهن، اهي ماڻهو جيڪي وڏا مالدار ۾ن

سرمائيدار آهن پر انهن مان اهي ماڻهو ئي محفوظ آهن جيڪي پنهنجي اڳيان پويان ۽ سڄي کٻي پنهنجو مال ڪليل دل ۽ سخاوت سان خرچ ڪن ٿا، پر اهڙا ماڻهو تمام ٿورا آهن.” (بخاري)

صدقا آفتن کان بچڻ جو ذريعو

رسول اللهﷺ فرمايو: “صدقو ڪرڻ الله تعالى جي ڪاوڙ کي ناريندو آهي ۽ بڇڙي موت کان بچائيندو آهي.” (ترمذي)

رسول اللهﷺ جن جو طريقو

هڪ ڀيري رسول اللهﷺجن وٽ هڪ ٻڪريءَ کي ڪُهي ان جو گوشت ورهايو ويو. پاڻ سڳوراﷺ گهر آيا ته پڇا ڪيائون ته “ٻڪريءَ ۾ اڃا ڇا رهيو آهي؟” جواب مليو ته: “هڪ ڇنگهه ڪانسواءِ ٻيو ڪجهه به نه بچيو آهي.” ان تي پاڻ سڳورنﷺ فرمايو: “هڪ ڇنگهه ڪانسواءِ سموري ٻڪري بچي وئي.” (ترمذي)

مال جا ٽي ڀاڱا ڪرڻ جي برڪت

رسول اللهﷺ فرمايو: “هڪ ماڻهو ميدان مان لنگهي رهيو هو. اوچتو هن ڪڪرن مان ڪنهن کي هيئن چوندي ٻڌو: “اي ڪڪر! فلاڻي ماڻهوءَ جي باغ کي هلي ريج ڏي.” ان کان پوءِ ڪڪر هڪ پاسي هلڻ لڳا ۽ هڪ پٿريلي زمين تي وسڻ لڳا. انهيءَ مينهن جي ڪري زمين جي هڪ جاءِ کان پاڻي واهيءَ جي صورت ۾ وهي هلڻ لڳو. اهو ماڻهو پاڻيءَ جي وهڪري سان گڏو گڏ هلڻ لڳو. ايتري تائين جو هن هڪ ماڻهوءَ کي هڪ باغ ۾ بيٺل ڏٺو جيڪو ڪوڏر سان پاڻيءَ کي ڦانڊڻ (مَٽائڻ سٽائڻ) ۾ مصروف لڳو پيو هو. هِن ماڻهو هُن کان پڇيو: “اي الله جا ٻانها! تنهنجو نالو ڇا آهي؟” هن پنهنجو نالو ٻڌايو. هي اهو ئي نالو هو جيڪو هن ڪڪرن مان ٻڌو هو. هُن ماڻهو پڇيس: “اي الله جا ٻانها! تو مون کان منهنجو نالو ڇو پڇيو؟” هِن مسافر کيس جواب ڏنو: “مون تنهنجو نالو هنن ڪڪرن مان ايندڙ آواز ۾ ٻڌو هو جنهن مان هيءُ مينهن وٺو هو ۽ جن ۾ ڪڪرن کي سڌي تنهنجي باغ کي ريج ڏيڻ جي لاءِ چيو ويو هو. مون کي اهو ٻڌاءِ ته تون اهو ڪهڙو ڪم ڪندو آهي جنهن جي ڪري الله تعالى تنهنجي مٿان ايتري مهرباني فرمائي آهي؟” هن جواب ڏنو: “هن باغ مان مون کي جيڪو ڪجهه حاصل ٿيندو آهي مان ان جا ٽي ڀاڱا ڪندو آهيان. هڪ ڀاڱو الله تعالى جي راهه ۾ خرچ ڪندو آهيان، هڪ ڀاڱو مان ۽ منهنجا ٻچا کائيندا آهن، جڏهن ته هڪ ڀاڱو مان هن باغ تي خرچ ڪندو آهيان.” (مسلم)

صدقي سان مال واڌارو

ابوهريره کان روايت آهي ته رسول الله فرمايو: "صدقي سان مال ڪوٺ ناهي ٿيندي (اجا به واڌارو ٿيندو آهي) ڏوهه معاف ڪرڻ سان ماڻهوءَ جي گهٽتائي ناهي ٿيندي، اجا به الله تعالى ان جو مان مٿاهون رکندو آهي هن جي عزت واڌارو ٿي ويندو آهي جيڪو بانهو الله تعالى جي لاءِ عاجزي انڪساريءَ وارو رويو اختيار ڪندو ته الله تعالى ان کي مٿاهون درجو عزت بخشيندو." (بخاري)

صدقي جا قسم

ابو موسى اشعري کان روايت آهي ته رسول الله فرمايو: "هر مسلمان تي صدقو ڪرڻ لازم آهي." ماڻهن عرض ڪيو ته "جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ وٽ صدقو ڪرڻ لاءِ ڪجهه به نه هجي ته پوءِ هو ڇا ڪري؟" پاڻ سڳورن فرمايو: "پنهنجي هٿن جو پورهيو ڪري ڪمائي پوءِ ان مان پاڻ به فائدو ماڻي صدقو به ڪري." عرض ڪيو ويو ته "جيڪڏهن هو ائين ڪري نه سگهي ته پوءِ ڇا ڪري؟" پاڻ سڳورن فرمايو: "ڪنهن پريشان حال ضرورتمند جو ڪو ڪم ڪري، ان جي مدد ئي ڪري (اهو به هڪ قسم جو صدقو آهي)" عرض ڪيو ويو ته "جيڪڏهن ائين به نه ڪري سگهي ته ڇا ڪري؟" پاڻ سڳورن فرمايو: "ته پوءِ پنهنجي زبان سان ئي ماڻهن کي ڀلائي نيڪيءَ لاءِ چوي." ماڻهن عرض ڪيو ته "جيڪڏهن هو ائين به نه ڪري سگهي ته پوءِ ڇا ڪري؟" پاڻ سڳورن فرمايو: "(گهٽ گهٽ) بڇڙائيءَ کان پنهنجو پاڻ کي بچائي، اهو به ان لاءِ هڪ قسم جو صدقو آهي." (بخاري و مسلم)

صدقو ڳڻي ڳڻي حساب سان نه ڏيو

اسماء بنت ابي بڪر کان روايت آهي ته رسول الله فرمايو: "توهان الله تعالى جي ڀروسي تي ان جي واٽ کليل دل سان خرچ ڪنديون رهو ان کي ڳڻي نه ڏيو. جيڪڏهن توهان ان جي راهه ان طرح حساب ڪري ڏيندؤ ته پوءِ هو به توهان کي حساب سان ئي دولت ڏيندو مال ويڙهي سيڙهي گڏ ڪري بند ڪري نه رکو، نه ته الله تعالى به توهان سان ائين ئي ڪندو. تنهن ڪري ٿورو گهڻو جيترو به ٿي سگهي جنهن جي توفيق ملي ته الله تعاليٰ جو واٽ هٿ کولي ڏينديون رهو." (بخاري و مسلم)

صدقو ڪرڻ جلدي

ابــوهريره کــان روايت آهي تــه رســول الله فرمــايو: “جيڪـڏهن مون وٽ احد جبل جيترو سون هجي ته منهنجي لاءِ وڏي خوشيءَ جي ڳالهـه هيءَ ٿينـدي تـه ٽن راتين گـذرڻ کـان اڳ ئي ان کي اللـه تعـالى جي واٽ خـرچ ڪـري ڇـڏيان مون وٽ ان مان ڪجهه به باقي نه رهي سواءِ ان جي ته مان قرض لاهڻ لاءِ ان مان ڪجهه بچائي رکان.“ (بخاري)

صدقي سان برڪت

ابــو امامــه کــان روايت آهي تــه ابــوذر رسـول الله کي عرض ڪيو: “صدقو ڇا آهي؟” پاڻ سـڳورن فرمـايو: “جيـترو ڏيندؤ اوترو ماٽيندؤ (يعني جيـترو ڪـير اللـه تعـالى جي واٽ صدقو ڪنـدو، ان جي بـدلي اوتـرو ئي ڪيس واڌاري ملنـدو) الله تعالى وٽ تمام گهڻو آهي.”
(مسند احمد)

ملائڪن جون دعائون

ابوهريره کان روايت آهي ته رسول الله فرمايو: “ڪوبه اهڙو ڏينهن نٿو گذري پر هيءُ تـه اللـه تعـالى جي طرفـان ٻـه ملائڪ لهن ٿـا جن مـان هڪ (اللـه جي واٽ) خـرچ ڪـرڻ واري ٻانهي جي لاءِ دعا ڪندو آهي چوندو آهي تـه اي اللـه! تون (پنهنجي راهه) خـرچ ڪـرڻ واري کي چڱـو بـدلو ڏي ٻيو ملائڪ ننڍڙي گُجي رکنـدڙ ڪنجوسـن جي لاءِ پـاراتو ڏينـدو آهي چونـدو آهي تـه اي اللـه! ڪنجوسـي ڪـرڻ واري کي تباهي بربادي ڏي.” (بخاري مسلم)

گهرج کان اضافي مال خرچ ڪريو

رسـول الله فرمـايو: “اي اللـه جـا ٻانهـا! جيڪـڏهن تـون پنهنجي ضرورتن کان وڌيڪ مال الله تعالى جي ضرورتمند ٻانهن دين جي ڪمن تي لڳائينـدين تـه اهـو تنهنجي لاءِ چڱـو آهي جيڪڏهن تون پنهنجي ضرورت کان وڌيڪ مال محتاجن تي خرچ نه ڪندين ته آخرڪار اهو تنهنجي لاءِ خـرابيءَ جـو سـبب ٿينـدو. جيڪڏهن تو وٽ ضرورت کان وڌيڪ مال نه آهي ته اللـه تعـالى توکان پڇاڻو به نه ڪندو. پنهنجو صدقو انهن مـاڻهن کـان شـروع ڪر جن جي تون سنڀال ڪرين ٿو.” (ترمذي)

مري وڃڻ وارن پاران صدقو

هڪ ماڻهوءَ چيو: “اي الله جا رسول! منهنجو پيءُ وفـات ڪري ويو آهي مال ڇڏي ويو آهي. هن ڪا وصيت به ڪونـه ڪئي. جيڪڏهن مان ان جي پاران خيرات ڪريـان تـه ڇـا اهـا

ٻالهه سندس ڪوتاهين جو ڪفارو ٿيندي؟ پاڻ ڪريمنﷺ فرمايو: "ها." (مسند احمد)

صدقو خوشحاليءَ جو سبب

قيس بن سلع انصاريؓ کان روايت آهي ته سندس پائرن رسول اللهﷺ جي خدمت ۾ سندس شڪايت ڪئي ته "قيس پنهنجي مال کي وڃائي ٿو ۽ گهڻو خرچ ڪري ٿو." مون چيو: "اي الله جا رسولﷺ! مان پنهنجي ڀاڱي جي ڪتل وٺندو آهيان ۽ ان کي الله تعالى جي راهه ۾ پنهنجي سنگتين تي خرچ ڪندو آهيان." رسول اللهﷺ شاباس ڏيندي پنهنجو هٿ منهنجي ڇاتيءَ تي هنيو ۽ فرمايو: "خرچ ڪر، الله تعالى توکي ڏيندو." اها ڳالهه رسول اللهﷺ ٿي پيرا ورجائي. اهڙيءَ طرح ان کان پوءِ هاٽي مان الله تعالى جي واٽ ۾ پنهنجي ذاتي ڏاچيءَ تي سوار ٿي جهاد لاءِ نڪران ٿو ۽ اڄ مان پنهنجي ڪٽنب ۾ سڀني کان وڌيڪ مالوند ۽ آسودو آهيان. (طبراني)

صدقي جي لاءِ مددگار مسنون دعائون

اللّٰهُمَّ قَنِّعْنِيْ بِمَا رَزَقْتَنِيْ وَ بَارِکْ لِيْ فِيْهِ وَاخْلُفْ عَلَيَّ كُلَّ غَائِبَةٍ لِّيْ بِخَيْر. (حاکم)

"اي الله! جيڪو تو مون کي عطا ڪيو آهي ان تي مون کي گذارو ڪرڻ جي توفيق ڏي ۽ ان ۾ برڪت رکي ڏي ۽ تون هر نه ڏسڻ ۾ ايندڙ شيءِ تي ڀلائيءَ سان گڏ منهنجو سنڀاليندڙ ٿي وڃ."

اللّٰهُمَّ اجْعَلْ اَوْسَعَ رِزْقِکَ عَلَيَّ عِنْدَ کِبَرِ سِنِيْ وَانْقِطَاعِ عُمُرِيْ (حاکم)

"اي الله! تون منهنجو رزق گهڻو وڌائي ڏجان منهنجي ٻڍاپي ۾ منهنجي عمر جي ختم ٿي وڃڻ تائين."

اللّٰهُمَّ اكْفِنِيْ بِحَلَالِکَ عَنْ حَرَامِکَ وَاَغْنِنِيْ بِفَضْلِکَ عَمَّنْ سِوَاکَ (ترمذي)

"اي الله! تون پنهنجي حرام ڪيل شين جي بدران منهنجي لاءِ پنهنجو حلال ڪيل شيون ڏئي ڇڏ ۽ پنهنجي بخشش ۽ ٻاجهه سان تون مون کي پنهنجي محتاجيءَ کانسواءِ باقي سموري مخلوق جي محتاجيءَ کان ڇوٽڪارو عطا فرماءِ."

aa

(هن ڪتاب جو ليکڪ ابوالفضل نور احمد ميمڻ آهي، پاڻ حڪمت قرآن انسٽيٽيوٽ جو ڊائريڪٽر آهي.)